

BROŠURA

O pravima i zaštiti prava LGBTQ+ osoba!

Podgorica, februar 2025.

Ministarstvo ljudskih
i manjinskih prava

MASTER

MAJTER

 CeMI
CENTAR ZA MONITORING I ISTRAŽIVANJE

Izrada Brošure je podržana od strane Ministarstva ljudskih i manjinskih prava kroz javni konkurs javni konkurs za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata, odnosno programa nevladinih organizacija u prioritetnoj oblasti od javnog interesa- zaštita i promovisanje ljudskih i manjinskih prava - zaštita i unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba u 2024. godini – "Imamo pravo".

Sadržaj Vodiča je isključiva odgovornost Mreže za evropske politike - MASTER i ni na koji način se ne može smatrati da odražava stavove donatora.

Autorka: Ana Andrijašević

Urednica: Andrea Popović

Dizajn: Ana Samardžić

SADRŽAJ

1. Kratak opis projekta	4
2. Uvod	5
3. Mehanizmi zaštite ljudskih prava u Crnoj Gori	7
3.1. Zakonodavni okvir	7
3.2. Sudska zaštita	9
Prnični postupak.....	9
Ustavno-sudska zaštita	10
3.3. Institucionalni mehanizmi.....	12
3.4. Nevladine organizacije (NVO) i civilno društvo	14
4. Mehanizmi zaštite prava LGBT+ osoba u Evropskoj uniji.....	15
4.1. Primjeni pojedinih zemalja članica EU.....	16
Njemačka.....	16
Španija.....	17
Švedska	18
5. Zaštita prava LGBTI osoba kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava.....	20
6. Rezultati istraživanja	23
7. Zaključak i preporuke	38

1. KRATAK OPIS PROJEKTA

Projekat "Moja priča za društvo bez diskriminacije!" ima za cilj kreiranje tolerantnijeg društva kroz pružanje mogućnosti građanima Crne Gore, ali i široj javnosti, da se upoznaju sa problemima i izazovima sa kojima se svakodnevno susreću LGBTIQ osobe u našoj zemlji, kako bi se u konačnici eliminisalo diskriminatorno postupanje i netrpeljivost prema pripadnicima LGBTIQ populacije.

Osim toga, projekat ima za cilj i stvaranje baze podataka o stepenu informisanosti građana Crne Gore o pravima i zaštiti prava LGBTIQ osoba, uz predstavljanje dobrih normativnih rješenja koje su usvojile države članice Evropske unije (u daljem tekstu: EU), a kojima je unaprijeđen položaj LGBTIQ zajednice.

Potreba za realizacijom ovog projekta proizilazi iz istraživanja EU i Savjeta Evrope, sprovedenog 2020. godine, koje je pokazalo da trećina građana Crne Gore ne želi da živi u istoj državi sa LGBTIQ osobama, dok skoro 43% smatra da te osobe ne treba da imaju ista prava kao svi ostali građani. Ovi podaci ukazuju na jasnu potrebu za dodatnom promocijom ljudskih prava i zaštite LGBTIQ osoba, u cilju unapređenja njihovog položaja.

Imajući u vidu navedeno, očigledno je da je neophodno uložiti dodatne napore kako bi se osiguralo efikasno sprovođenje zakona, pristup pravdi i ostvarivanje prava LGBTIQ osoba.

Brošura koja je pred vama ima za cilj pružanje značajnih informacija koje se tiču ljudskih prava i mehanizama zaštite prava LGBTIQ osoba, čime se doprinosi povećanju stepena informisanosti, ne samo među LGBTIQ osobama, već i u cjelokupnom crnogorskom društvu. Takođe, brošura ima za cilj unapređenje informisanosti državnih organa i organa lokalne samouprave o senzibilisanom pristupu LGBTIQ osobama u radu javnih institucija i ustanova.

Vaš MASTER tim!

2. UVOD

Istraživanje MASTER-a, sprovedeno u okviru projekta „Mi smo promjena!”,¹ koje je finansirano od strane Ambasade SAD u Crnoj Gori, pitali smo mlade, gdje se najčešće ispoljavaju predrasude, a mladi su u najvećem broju istakli da je to nacionalna pripadnost (79, 8 %), potom je to seksualna orijentacija (71, 1 %). Ovako visok procenat percepcije mladih da se prema LGBT osobama ispoljavaju predrasude je alarmantan, stoga je neophodno dodatno raditi sa mladima i edukovati ih o toleranciji.

Istraživanje MASTER-a, sprovedeno u okviru projekta „Mi smo promjena!” pokazalo je da je na pitanje „Da li Vam je prihvatljivo da Vam je najbolji prijatelj pripadnik LGBT+ populacije?”, preko 20 % je istaklo da im ovo nije prihvatljivo.

Na temelju predhodno navedenog, moglo bi se zaključiti da među građanima Crne Gore i dalje postoji netrpeljivost i predrasude prema LGBT+ populaciji.

Takođe, istraživanje Evropske unije i Savjeta Evrope koje je sproveo Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM)² pokazalo da trećina crnogorskih građana ne želi da živi u istoj državi sa LGBTI osobama, dok skoro njih 43 odsto smatra da te osobe ne treba da imaju ista prava kao svi ostali građani, neophodno je intenzivnije raditi na unapređenju položaja ove grupe u Crnoj Gori. Generalizovani indikator koji mjeri stav prema LGBTI osobama ukazuje da veliki broj građana ima negativan stav prema njima, a jako mali broj građana ima pozitivan odnos. Drugim riječima, nema sumnje da su LGBTI u Crnoj Gori pod izraženim rizikom od potencijalne diskriminacije, a skoro 30 % građana Crne Gore smatra da je homoseksualnost vrsta bolesti i da je treba medicinski liječiti.

Takođe, ovo istraživanje pokazuje da samo 5, 9 % građana podržava Paradu ponosa, što je poražavajući procenat.

Prikupljeni podaci oba sprovedena istraživanja, pokazali su da je netrpeljivost prema LGBTI osobama dominantnije izražena u sjevernoj regiji Crne Gore, iz kog razloga je i predviđeno sprovođenje jednog dijela projektnih aktivnosti u okviru projekta “Našoj pricom do tolerantnog društva!” na sjeveru Crne Gore.

Laka dostupnost medijima omogućava nam da uvidimo da se u mnogim djelovima svijeta postižu značajni pomaci u borbi za ravnopravnost, međutim, LGBTI pojedinci se i dalje suočavaju

¹ Mreža za evropske politike – Master, projekat „Mi smo promjena!” podržan od strane Američke ambasade SAD u Crnoj Gori, istraživanje dostupno na: <https://master-mne.me/istrazivanje-mi-smo-promjena/>

² Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM, projekat “Obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori” podržan Evropska unija i Savjet Evrope, u partnerstvu sa Kancelarijom ombudsmana i Ministarstvom za ljudska i manjinska prava Crne Gore, rezultati istraživanja 2022, dostupno na: <https://www.cedem.me/projekti-o-ljudskim-pravima/obraci-diskriminacije-u-crnoj-gori-istrazivanje-2022-odrazava-potrebu-da-se-nastavi-rad-na-drustvenoj-koheziji-i-prevazidu-podjele/>

s preprekama i diskriminacijom. Istraživanje "Oblici, obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori - trendovi i analiza" sprovedeno od strane Centra za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) ukazuje da preko 40% građana ima negativan stav o ovoj ranjivoj grupi, dok pozitivan stav ima 7,4% građana. Kada se vrijednosti uporede sa istraživanjem od prije dvije godine, povećan je procenat i onih koji imaju negativan (sa 38,6% 2020. godine, na 43,0% 2022. godine), ali i onih koji imaju pozitivan stav (sa 5,3% 2020. godine na 7,4% 2022. godine).³

Takođe, u Izvještaju o napretku Evropske komisije za 2024. godinu, ističe se da nije bilo napretka u pogledu zaštite prava lezbejki, homoseksualaca, biseksualnih, transrodnih, interseksualnih i kvir osoba, kao ni napretka u usklađivanju relevantnog sprovođenja zakonodavstva sa Zakonom o životnom partnerstvu partnera istog pola.⁴

U 2022. godini, prekršajni sudovi su procesuirali 76 slučajeva diskriminacije ili drugih oblika napada na LGBTIQ osobe, što i dalje predstavlja zabrinjavajuće visok broj i pored napora državnog i nevladinog sektora u borbi protiv diskriminacije i netrpeljivosti prema LGBTIQ osobama.

Upravo navedeni podaci upućuju na zaključak da je javnosti neophodno predočiti iz ugla LGBTIQ osoba situacije sa kojima se isti svakodnevno susreću, a odnose se na diskriminatorno postupanje, netrpeljivost i netoleranciju prema njihovim osobenostima.

Iako je aktom najveće pravne snage u našoj zemlji – Ustavom Crne Gore proklamovano načelo jednakosti svih pred zakonom, svjedoci smo da u praksi situacija izgleda drugačije, naročito kada su u pitanju LGBTIQ osobe, a o čemu svjedoče brojni krivični i prekršajni postupci koji se vode zbog kršenja zajemčenih prava i stavljanja u drugačiji položaj ove grupacije zbog pripadnosti LGBTI populaciji.

Razlog za ovakav odnos prema LGBTI osobama, jednim dijelom možemo prepisati negativnim aspektima tradicije, koji je je dodatno ojačan stereotipima i predrasudama prema LGBTI osobama, a koji su evidentno prisutni u crnogorskoj javnosti i koji podstiču diskriminaciju i nasilje nad LGBTI osobama, kako je navedeno u Izvještaju EK za borbu protiv rasizma i netrpeljivosti (ECRI) o Crnoj Gori iz 2017.godine.⁵

Drugi uzroci za ovakvo postupanje mogu se naći u neadekvatnoj primjeni normativnog okvira za zaštitu od diskriminacije i nasilja nad LGBTI osobama, što se ogleda u „blagom“ kažnjavanju prekršioca zakona, nedovoljnoj obučenosti pravosudnih organa za njegovu primjenu, kao i samoj neinformisanosti LGBTI osoba o njihovim zakonskim pravima i instrumentima njihove zaštite.

3 Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM, projekat "Obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori" podržan Evropska unija i Savjet Evrope, u partnerstvu sa Kancelarijom ombudsmana i Ministarstvom za ljudska i manjinska prava Crne Gore, rezultati istraživanja 2022, dostupno na: <https://www.cedem.me/projekti-o-ljudskim-pravima/obraci-diskriminacije-u-crnoj-gori-istrazivanje-2022-odrazava-potrebu-da-se-nastavi-rad-na-drustvenoj-koheziji-i-prevazidu-podjele/>

4 Evropska komisija, Izvještaj Evropske komisije za 2024. godinu

5 Savjet Evrope, Izvještaj Evropske Komisije za borbu protiv rasizma i netrpeljivosti, dostupno na: <https://rm.coe.int/first-report-on-montenegro-montenegro-translation-/16808b5941>

Iz navedenog razloga, u nastavku Brošure ukazujemo na **legislativu koja štiti LGBTI osobe od diskriminatornih ponašanja, predstavimo najbolja rješenja koja su prihvaćena od strane razvijenih zemalja članica EU sa ciljem suzbijanja diskriminatornog postupanja prema LGBTI osobama, i koja su doprjnela stvaranju tolerantnijeg društva, uz primjere prakse Evropskog suda za ljudska prava koji je stao u zaštitu prava LGBTI osoba, kreirajući tolerantnije društvo, bez predrasuda.**

3. MEHANIZMI ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA U CRNOJ GORI

Ljudska prava su univerzalna, garantovana svima pod jednakim uslovima, međutim, evidentno je da se ista ne primjenjuju jednako na sve i pored postojanja međunarodnih i domaćih pravnih dokumenata kojima se ona jemče, o čemu svjedoče svakodnevna dešavanja i aktuelna sudska praksa.

Iz navedenog razloga neophodno je kontinuirano raditi na podizanju nivoa svijesti svih građana o važnosti i značaju poštovanja ljudskih prava i sloboda, kako bi se obezbijedio dostojanstven život svima, pod jednakim uslovima, te eliminisala diskriminacija po bilo kom osnovu.

Crna Gora se i dalje smatra tradicionalnom zemljom koja nije u potpunosti prihvatila nove društvene standarde i opredjeljenja pojedinaca, kao što je pripadnost LGBT+ grupaciji, što potvrđuju naslovi u crnogorskim medijima koji često ukazuju da postoje otvoreni verbalni, ali i fizički napadi na pripadnike LGBT+ grupacije.

S tim u vezi, potrebno je dodatno osnažiti pripadnike LGBT+ grupacije, upoznavanjem sa pravnim mehanizmima koji im stoje na raspolaganju u situacijama kada prepoznaju da je došlo do kršenja Ustavom, zakonom i međunarodnim ugovorim zajemčenih prava.

U nastavku ukazujemo na najvažnije mehanizme zaštite ljudskih prava u Crnoj Gori.

3.1. ZAKONODAVNI OKVIR

Ustav Crne Gore⁶, daje pravnu osnovu za promovisanje, jačanje i unapređenje zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda, uključujući i prava i sloboda lezbejki, gejeva, biseksualaca/ki, transrodnih i interseksualnih osoba (u daljem tekstu: LGBT+), budući da Ustav proklamuje da su **svi pred zakonom jednaki**, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo, te da svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda. Navedenim aktom se takođe potvrđuje obaveza Crne Gore da poštuje međunarodne standarde u tom kontekstu.

⁶ Ustav Crne Gore "Službeni list CG", br. 1/2007 od 25.10.2007. godine

Takođe, članom 8. Ustava propisana zabrana neposredne ili posredne diskriminacije, po bilo kom osnovu, dok su bliže određenje diskriminacije, kao i moguće diskriminatorske osnove sadržani u **Zakonu o zabrani diskriminacije**⁷, kao npr. pol, rodni identitet, pripadnost grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, ali samo egzemplifikativno, što proizilazi iz odredbe člana 2. stav 2. ovog zakona u dijelu koji glasi: "*kao i drugim ličnim svojstvima*".

Zakonom o zabrani diskriminacije, se konstituiše trostruka obaveza: zabrane i zaštite od diskriminacije, ali i promocija jednakosti koja se ostvaruje u skladu sa ovim zakonom. Shodno ovom Zakonu, pravo na zaštitu od diskriminacije pripada svim fizičkim i pravnim licima na koja se primjenjuju propisi Crne Gore, ako su diskriminisana po nekom od osnova navedenih u Zakonu, uključujući i po osnovu rodnog identiteta, seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika.

Ovdje treba napomenuti da je Zakonom o zabrani diskriminacije, kao poseban oblik diskriminacije, definisan i **govor mržnje**. U smislu ovog Zakona, govor mržnje je svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja koji širi, raspiruje, podstiče ili pravda diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji. Imajući u vidu navedeno, a da je najviše prigovora Ombudsmanu upućeno od strane LGBT populacije, zbog konstatnog susretanja sa govorom mržnje - kroz projektne aktivnosti ćemo raditi sa različitim ciljnim grupama, sa akcentom na mlade u cilju smanjenja diskriminacije i netolerancije prema LGBTI osobama.

Dalja zaštita ljudskih prava i sloboda pruža se kroz zakonodavni sistem, koji bliže uređuje pojedina pitanja od značaja za realizaciju zajemčenih prava i sloboda.

Pored **Ustavom zajemčenih prava i sloboda, dodatna zaštita LGBT+ osobama** pruža se primjenom odredaba **Krivičnog zakonika Crne Gore, Zakona o obligacionim odnosima, Zakona o parničnom postupku i na kraju Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore.**

Osim navedenih zakona, za ukazati je da je Crna Gora donjela 2020. godine **Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola, koji je stupio na snagu 2021. godine**, što predstavlja prvi korak u već ustanovljenoj praksi zemalja članica Evropske unije kada je u pitanju sklapanje istopolnih brakova. U međuvremenu, u Službenom listu Crne Gore objavljen je Pravilnik o izgledu i sadržaju obrasca izvoda iz registra životnih partnerstava osoba istog pola, a isti je stupio na snagu 15. jula 2021. godine.

U odnosu na Zakon o obligacionim odnosima⁸, odredba koja se najčešće ističe u sudskim postupcima jeste odredba člana 207 koja se odnosu na prava ličnosti i kojom je propisano:

"Prava ličnosti su: pravo na život, pravo na fizički (tjelesni) integritet, pravo na psihički (duševni) integritet, pravo na slobodu, pravo na čast, pravo na ugled, pravo na zaštitu privatnog života, pravo na dostojanstvo, pravo na sopstveni lik, pravo na sopstveni glas, pravo na prepisku i

7 Zakon o zabrani diskriminacije ("Službeni list CG", br. 46/2010, 40/2011 - drugi zakon 18/2014 i 42/2017)

8 Zakon o obligacionim odnosima, „Službeni list CG“ br. br. 47/2008, 4/2011 - drugi zakon i 22/2017.

lične zapise, pravo na lični identitet, moralna komponenta autorskih prava, kao i druga prava ličnosti propisana Ustavom, potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava i posebnim zakonima."

S obzirom da se niko se ne može odreći prava ličnosti, niti ograničiti ta prava protivno zakonu, javnom poretku ili moralu⁹, to su česti slučajevi podnošenja tužbi koje su usmjerene na pružanje zaštite pravima ličnosti, uz propratni zahtijev za naknadu nematerijalne štete koja je prouzrokovana protivpravnim djelovanjem i narušavanjem psihičkog (duševnog) integriteta pojedinca.

Zaštita od protivpravnog ponašanja zagantovana je članom 209 navedenog Zakona, a kojim je propisano:

"Lice kome je protivpravno prouzrokovana povreda prava ličnosti, ima pravo na zaštitu u odnosu na svako lice koje je u tome učestvovalo.

Povreda prava ličnosti je protivpravna ako ograničenje tih prava nije zasnovano na zakonu.

Svako ima pravo da zahtijeva od suda ili drugog nadležnog organa da naloži prestanak povrede prava njegove ličnosti."

3.2. SUDSKA ZAŠTITA

Usled povrede zajemčenih prava, kao mehanizam zaštite koji se najčešće primjenjuje od strane građana Crne Gore jeste sudska zaštita, na način što samostalno, ili uz angažovanje stručne pomoći (advokata), pokreću parnične i druge postupke kako bi ostvarili svoja neimovinska i imovinska prava.

Parnični postupak

Parnični postupci pokreću se podnošenjem tužbi nadležnom sudu, u zavisnosti od vrste povrede zajemčenog prava. Tužba sadrži određeni zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih traženja, činjenice na kojima tužilac zasniva zahtjev, dokaze kojima se utvrđuju ove činjenice, kao i druge podatke koje mora imati svaki podnesak, odnosno: oznaku suda, ime i prezime (naziv pravnog lica), prebivalište ili boravište (sjedište pravnog lica) stranaka, njihovih zakonskih zastupnika i punomoćnika, ako ih imaju, predmet spora, sadržinu izjave i potpis podnosioca. Tužba, kao i svi podnesci sa priložima koje treba dostaviti protivnoj stranci, predaju se sudu u dovoljnom broju primjeraka za sud i protivnu stranku, dok se dalji postupak pred sudom bliže uređuje primjenom odredbi Zakona o parničnom postupku.¹⁰

⁹ Član 208 Zakona o obligacionim odnosima

¹⁰ Zakon o parničnom postupku „Službeni list Crne Gore“ br. 22/2004, 28/2005 - Odluka US RCG, 76/2006 i "Službeni list CG", br. 47/2015 - drugi zakon, 48/2015 (čl. 84. i 85. nisu u prečišćenom tekstu), 51/2017, 75/2017 - Odluka US CG, 62/2018 - Odluka US CG, 19/2019 - Odluka US CG, 34/2019, 42/2019 - ispravka, 76/2020 i 108/2021 - Odluka US CG.

U sudskim postupcima za zaštitu od diskriminacije primjenjuju odredbe Zakona o parničnom postupku, ako Zakonom o zabrani diskriminacije nije drugačije određeno. U ovim postupcima, pored suda opšte mjesne nadležnosti¹¹, je nadležan i sud na čijem području je prebivalište, odnosno sjedište tužioca/teljke, a tužba se može podnijeti u roku od godinu dana od dana saznanja za učinjenu diskriminaciju, a najkasnije u roku od tri godine od dana učinjene diskriminacije.

Osim zahtjeva za zaštitu od diskriminacije, u ovim postupcima tužilac može tražiti od suda i:

- utvrđenje da je tuženi/a diskriminatorski postupio/la prema tužiocu/teljki;
- zabrana vršenja radnje od koje prijeti diskriminacija, odnosno zabrana ponavljanja radnje diskriminacije;
- uklanjanje posljedica diskriminatorskog postupanja;
- naknada štete, u skladu sa zakonom;
- objavljivanje presude kojom je utvrđena diskriminacija na trošak tužene/og u medijima.

Prilikom analize povrede načela jednakosti građana pred zakonom, odnosno nediskriminacije, sud uzima u obzir sledeće:

- 1) da li postoje slične, odnosno uporedive situacije, kao i da li postoji jednak ili različit tretman;
- 2) da li je razlika u tretmanu zasnovana na određenoj statusnoj pripadnosti pojedinca;
- 3) da li postoji opravdanje za različit tretman.

U konačnom, presudom sud odlučuje o zahtjevu koji se tiče glavne stvari i sporednih traženja. Sud će donijeti presudu najkasnije u roku od 30 dana od dana zaključenja glavne rasprave.

Ukoliko tužilac nije zadovoljan presudom suda, ima mogućnost koristiti pravna sredstva podnošenjem žalbi višem sudu čije odluke obavezuju sudove niže instance.

Ustavno-sudska zaštita

Ustavno-sudska zaštita sloboda i prava pred Ustavnim sudom vrši se kroz institute:

- 1) ustavne žalbe zbog povrede ljudskih prava i sloboda, zajemčenih Ustavom;
- 2) kao i na osnovu pokretanja inicijative za ocjenu saglasnosti zakona ili drugih propisa i opštih akata sa Ustavom.

Ustavnu žalbu može podnijeti svako lice protiv pojedinačnog akta državnog organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave ili pravnog lica koje vrši javna ovlašćenja, zbog povrede nekog njegovog ljudskog prava i slobode zajemčene Ustavom, nakon iscrpljivanja svih

¹¹ Opšta mjesna nadležnost suda, shodno članu 38 Zakona o parničnom postupku, podrazumjeva nadležnost suda koji je opšte mjesno nadležan za tuženog, dakle mjesto prebivališta, ili boraviša tuženog.

djelotvornih pravnih sredstava, što podrazumijeva da je podnosilac ustavne žalbe, u postupku, iskoristio sva pravna sredstva na koja je imao pravo u skladu sa zakonom.

Takođe, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda može, povodom pritužbe koja je u radu, podnijeti ustavnu žalbu ako se podnosilac pritužbe sa tim usaglasi. Ustavna žalba predstavlja posljednje pravno sredstvo koje je potrebno iscrpiti unutar crnogorskog pravnog sistema, kao procesne pretpostavke za obraćanje Evropskom Sudu za ljudska prava (ESLJP), a na osnovu člana 34 Evropske konvencije.

Ustavni sud odlučuje samo o povredi ljudskog prava i slobode koja je navedena u ustavnoj žalbi. Kad Ustavni sud utvrdi da je osporenim pojedinačnim aktom povrijeđeno ljudsko pravo ili sloboda zajemčena Ustavom, usvojiće ustavnu žalbu i ukinuće taj akt, u cjelini ili djelimično, i predmet vratiti na ponovni postupak organu koji je donio ukinuti akt. Ako je u vrijeme donošenja odluke Ustavnog suda prestalo pravno dejstvo osporenog pojedinačnog akta, Ustavni sud će odlukom utvrditi postojanje povrede kad nađe da je povrijeđeno ljudsko pravo ili sloboda zajemčeno Ustavom. Nadležni organ je dužan da odmah, a najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema odluke Ustavnog suda, uzme predmet u rad ukoliko je Ustavni sud ukinuo pojedinačni akt i vratio predmet na ponovni postupak. Prilikom donošenja novog akta nadležni organ je dužan da poštuje pravne razloge Ustavnog suda izražene u odluci i da u ponovnom postupku odluči u razumnom roku.¹²

Drugo pravno sredstvo putem kojeg se može ostvariti zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda pred Ustavnim sudom jeste inicijativa za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti i zakonitosti. Članom 150 Ustava Crne Gore propisano je da svako može dati inicijativu za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti i zakonitosti, dok sam postupak pred Ustavnim sudom pokreće sud, drugi državni organ, organ lokalne samouprave i pet poslanika.

Na ovaj način, ukoliko podnosilac inicijative uspije sa svojim zahtjevom, odnosno ako Ustavni sud odlukom utvrdi da predmetni propis nije bio ili da nije u saglasnosti sa Ustavom, potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima ili zakonom, ima pravo da traži od nadležnog organa izmjenu pojedinačnog akta kojim je neko njegovo zagarantovano pravo bilo povrijeđeno. Predlog za izmjenu konačnog ili pravosnažnog pojedinačnog akta, donijetog na osnovu zakona ili drugog propisa za koji je odlukom Ustavnog suda utvrđeno da nije bio ili nije u saglasnosti sa Ustavom, potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima, odnosno zakonom može se podnijeti u roku od šest mjeseci od dana objavljivanja odluke u "Službenom listu Crne Gore", ako od dostavljanja pojedinačnog akta do podnošenja inicijative Ustavnom sudu nije proteklo više od jedne godine (član 47). Dakle, na ovaj način je moguće da podnosilac izbjegne "redovan pravni put", iscrpljivanja svih pravnih lijekova prije podnošenja ustavne žalbe pred Ustavnim sudom, ukoliko je do provrede nekog Ustavom zagarantovanog prava došlo na osnovu primjene propisa koji je u suprotnosti sa Ustavom.

¹² Zaštita od diskriminacije u praksi Ustavnog Suda Crne Gore: Uporedna analiza sa praksom Evropskog suda za ljudska prava i Suda pravde Evropske unije, Dr. Ilija Vukčević, Podgorica 2014., str. 14 i 15

3.3. INSTITUCIONALNI MEHANIZMI

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda

Zakonom o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore¹³ uređuju se nadležnost, ovlašćenja, način rada i postupanje Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore (u daljem tekstu: Zaštitnik) u zaštiti ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, zakonom, potvrđenim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kao i druga pitanja od značaja za rad Zaštitnika/ce.

Navedenim Zakonom data je i jasna definicija ovog organa, te je tako članom 2 propisano da Zaštitnik samostalno i nezavisno, na načelima pravde i pravičnosti, ***preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kad su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja (u daljem tekstu: organi), kao i mjere za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije.***

Zaštitniku se može obratiti svako ko smatra da su aktom, radnjom ili nepostupanjem organa povrijeđena njegova/njena prava ili slobode, a postupak je u potpunosti besplatan.

Zaštitnik nema ovlašćenja u odnosu na rad sudova, osim kada postupa po pritužbama koje se odnose na odugovlačenje sudskog postupka, zloupotrebu procesnih ovlašćenja ili neizvršavanje sudskih odluka.

Kada ocjeni da je došlo do diskriminacije, zaštitnik uz saglasnost diskriminisanog lica, postupa i preduzima mjere za zaštitu od diskriminacije, u skladu sa navedenim Zakonom i posebnim zakonom kojim je uređena zabrana diskriminacije. U postupanju Zaštitnika u slučajevima diskriminacije od strane fizičkih ili pravnih lica shodno se primjenjuju odredbe Zakona o zaštitniku.¹⁴

Osim navedenih mehanizama zaštite ljudskih prava i sloboda, Zaštitnik ima i sledeće nadležnosti:

- *Zaštitnik može dati inicijativu za donošenje zakona, drugih propisa i opštih akata radi usaglašavanja sa međunarodno priznatim standardima u oblasti ljudskih prava i sloboda. Organ kojem je podnijeta inicijativa dužan je da se o njoj izjasni.*
- *Ukoliko smatra da je to potrebno radi zaštite i unaprjeđenja ljudskih prava i sloboda, Zaštitnik daje mišljenje na predlog zakona, drugog propisa ili opšteg akta.*
- *Zaštitnik može da pokrene postupak pred Ustavnim sudom Crne Gore za ocjenu saglasnosti zakona sa Ustavom i potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima, odnosno saglasnosti drugih propisa i opštih akata sa Ustavom i zakonom.*

¹³ Zakon o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore "Službeni list Crne Gore", br. [42/2011](#), [32/2014](#), [16/2016](#) i [21/2017](#).

¹⁴ Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, Nadležnosti, dostupno na: <https://www.ombudsman.co.me/nadleznosti.html>

- *Zaštitnik u vršenju svoje funkcije djeluje na način što: ukazuje, upozorava, kritikuje, predlaže ili preporučuje.*
- *Na zahtjev organa, Zaštitnik može dati mišljenje o zaštiti i unaprjeđenju ljudskih prava i sloboda.*
- *Zaštitnik se bavi i opštim pitanjima od značaja za zaštitu i unaprjeđenje ljudskih prava i sloboda i sarađuje sa organizacijama i institucijama koje se bave ljudskim pravima i slobodama.*¹⁵

Zaštitnik kada ustanovi da je došlo do povrede ljudskih prava daje Mišljenje, koje nije obavezujuće prirode, ali može biti od pomoći u sporovima u kojima se tužbeni zahtjevi temelje na utvrđivanju postojanja diskriminacije i zabrani daljeg takvog postupanja.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Crne Gore ima ključnu ulogu u zaštiti i unapređenju prava LGBTI osoba kroz zakonodavne inicijative, koordinaciju institucionalnih aktivnosti, finansijsku podršku organizacijama civilnog društva i sprovođenje edukativnih kampanja. Tokom 2024. godine, Ministarstvo je nastavilo sa implementacijom **Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba**, koja obuhvata specifične mjere u oblasti zakonodavstva, obrazovanja, zdravlja i bezbjednosti, sa posebnim fokusom na smanjenje diskriminacije i nasilja nad LGBTI osobama, što je i dalje prepoznato kao jedan od najvećih problema sa kojima se pripadnici LGBTI populacije susreću.

Jedan od najznačajnijih aktivnosti Ministarstva u 2024. godini bila je saradnja sa policijom, pravosuđem i Ombudsmanom u cilju unapređenja zaštite LGBTI osoba. Ministarstvo je organizovalo seriju obuka za državne službenike, uključujući policijske inspektore i tužioce, kako bi se unaprijedilo procesuiranje slučajeva zločina iz mržnje i govora mržnje. **Uprkos ovim naporima, izveštaji nevladinih organizacija pokazuju da veliki broj prijavljenih slučajeva diskriminacije i nasilja još uvijek ne dobija adekvatan institucionalni odgovor.**

Pored institucionalne saradnje, Ministarstvo je nastavilo sa pružanjem **finansijske podrške nevladinim organizacijama** koje se bave zaštitom prava LGBTI osoba. U 2024. godini, kroz javne konkurse, odobreno je finansiranje projekata usmjerenih na pravnu pomoć, psihosocijalnu podršku i podizanje svijesti javnosti o problemima sa kojima se suočava LGBTI zajednica. Posebno su podržani programi koji se bave pružanjem sigurnog smještaja za LGBTI osobe koje su bile izložene nasilju ili odbacivanju od strane porodice.

Ministarstvo je takođe aktivno radilo na **unapređenju zakonodavnog okvira, predlažući izmjene Krivičnog zakonika kako bi se jasnije definisale sankcije za zločine iz mržnje motivisane seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom.** Međutim, i pored predloženih izmena, u praksi je ostao izazov u sprovođenju postojećih zakona, što su istakli predstavnici civilnog sektora i međunarodne organizacije koje prate stanje ljudskih prava u Crnoj Gori.

¹⁵ Zakon o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore "Službeni list Crne Gore" br. [42/2011](#), [32/2014](#), [16/2016](#) i [21/2017](#).

Pored toga, Ministarstvo je u 2024. godini sprovelo nekoliko **javno dostupnih kampanja i edukativnih programa** u cilju smanjenja predrasuda i promovisanja jednakosti. Kroz saradnju sa školama i univerzitetima, organizovane su radionice o ljudskim pravima i nediskriminaciji, dok su medijske kampanje imale za cilj povećanje vidljivosti LGBTI osoba u društvu i suzbijanje stereotipa.

Uprkos naporima Ministarstva, izazovi i dalje postoje, posebno kada je riječ o implementaciji usvojenih zakona i efikasnosti državnih institucija u procesuiranju nasilja i diskriminacije nad LGBTI osobama. Organizacije za zaštitu ljudskih prava pozvale su Vladu Crne Gore da unapredi institucionalni odgovor na govor mržnje i zločine iz mržnje, kao i da omogući doslednu primenu zakonskih mehanizama koji garantuju prava LGBTI osoba.

Policija i tužilaštvo

Policija i tužilaštvo su nadležni za procesuiranje krivičnih djela motivisanih homofobijom ili transfobijom. U 2024. godini, crnogorska policija i tužilaštvo suočili su se sa značajnim brojem prijava vezanih za napade i govor mržnje usmjerenih prema LGBTI populaciji. Prema podacima nevladine organizacije LGBT Forum Progres¹⁶, tokom te godine podnijeto je preko 140 prijava za govor mržnje na internetu, od čega je 83 prijave direktno upućeno Upravi policije Crne Gore zbog govora mržnje usmjerenog prema LGBTI osobama u online prostoru.

Iako su ove prijave ukazale na ozbiljnost problema, izostao je adekvatan institucionalni odgovor. Predstavnici civilnog sektora ističu da mržnja i govor mržnje prema LGBTI osobama u Crnoj Gori odavno prelaze "crvenu liniju", ali da nema odgovarajuće reakcije države na ovo stanje.

Uprkos naporima nevladinih organizacija da prijave slučajeve i podstaknu procesuiranje, mnogi slučajevi nasilja i govora mržnje prema LGBTI osobama ostaju neprocesuirani. Pravosudna praksa u odnosu na ove probleme ocjenjuje se kao nezadovoljavajuća, a zakonodavni okvir ne omogućava institucijama sistema da na adekvatan način suzbiju govor mržnje po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Ovi podaci ukazuju na potrebu za jačanjem kapaciteta policije i tužilaštva u prepoznavanju, prijavljivanju i procesuiranju zločina iz mržnje i govora mržnje, kako bi se obezbijedila adekvatna zaštita prava LGBTI osoba u Crnoj Gori.

3.4. NEVLADINE ORGANIZACIJE (NVO) I CIVILNO DRUŠTVO

U Crnoj Gori nevladine organizacije i šira civilna zajednica predstavljaju ključne aktere u borbi za unapređenje i zaštitu prava LGBTI osoba. U zemlji u kojoj su tradicionalni stavovi često isprepleteni s društvenim normama, ove organizacije djeluju na više nivoa – od zagovaranja promjena na zakonodavnom planu, preko edukacije javnosti, do pružanja direktne podrške

16 LGBTI Forum Progres NVO, podaci o organizaciji dostupni na: <https://lgbtprogres.me/>

ranjivim grupama. Njihov rad ne samo da doprinosi osvještavanju i podizanju nivoa tolerancije, već i oblikuje politike i prakse koje omogućavaju veću inkluzivnost i poštovanje ljudskih prava.

Rad nevladinih organizacija i civilnog društva u Crnoj Gori, pokazuje da je sistemski pristup – koji uključuje zakonodavne promjene, obrazovne programe i medijsku osviješćenost – ključan za stvaranje okruženja u kojem LGBTI osobe mogu živjeti bez straha od diskriminacije i nasilja. Iako izazovi i dalje postoje, kontinuirani naponi svih uključenih aktera otvaraju put ka inkluzivnijem društvu, u kojem se svaka pojedinačnost prihvata i uvažava.

4. MEHANIZMI ZAŠTITE PRAVA LGBT+ OSOBA U EVROPSKOJ UNIJI

Evropska unija razvila je robustan pravni i politički okvir usmjeren na zaštitu prava LGBTIQ pojedinaca i promociju jednakosti među državama članicama. U srcu ovog okvira nalazi se **Povelja temeljnih prava Evropske unije**, koja utvrđuje osnovna prava svih građana EU. Posebno, član 21 ove Povelje izričito zabranjuje diskriminaciju na bilo kojim osnovama, uključujući seksualnu orijentaciju, dok član 8 garantuje poštovanje privatnog i porodičnog života. Ovi članovi predstavljaju temelj za niz pravnih instrumenata i strategija osmišljenih da obezbede jednaku zaštitu LGBTIQ pojedinaca pred zakonom.

Pravnu zaštitu koju pruža EU dalje osnažuju različite direktive protiv diskriminacije. Na primer, **Direktiva 2000/78/EC** uspostavlja opšti okvir za ravnopravno postupanje u zapošljavanju i zanimanjima. Iako se seksualna orijentacija ne pominje uvek eksplicitno u svim pravnim tekstovima, **tumačenje ovih direktiva od strane nacionalnih sudova i Suda pravde Evropske unije značajno je doprinelo zaštitu LGBTIQ prava, naročito na radnom mjestu**. Pored toga, direktive koje garantuju jednak pristup robi i uslugama indirektno učvršćuju ove zaštite, suprotstavljajući se diskriminatornim praksama u svakodnevnom životu.

Sudovi poput **Suda pravde Evropske unije (CJEU)** i **Evropskog suda za ljudska prava (ECHR)** odigrali su ključnu ulogu u tumačenju ovih pravnih instrumenata na način koji proširuje prava i zaštitu dostupnu LGBTIQ osobama. Njihove presude postavile su važne presedane, usmjeravajući države članice ka implementaciji politika koje se usklađuju sa evropskim standardima jednakosti i nediskriminacije.

Pored pravnog okvira, Evropska unija aktivno promoviše LGBTIQ prava kroz strateške akcione planove i političke komunikacije. Jedan od značajnih primjera je Komunikacija Evropske komisije o LGBTI jednakosti iz 2014. godine, koja je potvrdila opredijeljenost EU-a da se bori protiv diskriminacije i nasilja nad LGBTIQ osobama. Ova komunikacija je pozvala na konkretne mjere, unaprjeđenu saradnju između institucija EU, vlada država članica i organizacija civilnog društva, kao i na inicijative za podizanje svijesti i edukaciju, kako bi se stvorilo inkluzivnije društvo. Nedavno je **strategija EU protiv diskriminacije (2020–2025)** eksplicitno uključila seksualnu

orijentaciju i rodni identitet kao ključni fokus, sa ciljem smanjenja nejednakosti kroz ciljane mjere, poboljšano sprovođenje postojećih zakona i kontinuiranu podršku organizacijama civilnog društva.

Financijski programi i inicijative za podršku takođe igraju ključnu ulogu u operacionalizaciji opredeljenosti EU za LGBTIQ prava. Na primjer, **Program za prava, jednakost i državljanstvo** dodjeljuje sredstva projektima koji promovišu jednakost i nediskriminaciju, uključujući inicijative koje direktno koriste LGBTIQ zajednici. Pored toga, širi finansijski mehanizmi kao što su **Evropski socijalni fond** (ESF) i istraživački programi poput **Horizon Europe** podržavaju projekte usmjerene na socijalnu inkluziju i inovativne pristupe u promovisanju različitosti. **Evropska agencija za temeljna prava** (FRA) dodatno doprinosi sprovođenju ovih mjera kroz sprovođenje istraživanja, prikupljanje podataka o diskriminaciji i davanje preporuka za politike koje oblikuju nacionalne i cjelokupne strategije EU.

Zaključno, višeslojni pristup EU u zaštiti LGBTIQ prava zasniva se na čvrstim pravnim osnovama, dopunjenim strateškim politikama i finansijskom podrškom. Kombinovanjem obavezujućih pravnih instrumenata, kao što su Povelja temeljnih prava i Direktive protiv diskriminacije, sa sveobuhvatnim akcionim planovima i programima finansiranja, Evropska unija ne samo da postavlja visoke standarde za jednakost i nediskriminaciju, već i aktivno radi na transformaciji tih principa u opipljiva unapređenja u životima LGBTIQ pojedinaca širom Evrope. Ovaj integrisani okvir osvjetljava nepokolebljivu posvećenost EU da obezbijedi da svaka osoba, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, može živjeti sa dostojanstvom, jednakošću i poštovanjem.

Posebno su značajni primjeri dobre prakse u državama članicama poput Njemačke, Španije i Švedske, gdje se primjenjuju progresivne politike i razvijeni modeli zaštite LGBT+ prava.

4.1. PRIMJERI POJEDINIHZEMALJA ČLANICA EU

Njemačka je prepoznata kao jedna od zemalja s naprednim zakonodavstvom u zaštiti LGBT+ osoba. Zemlja je legalizovala istospolne brakove, implementirala sveobuhvatne anti-diskriminacione zakone i aktivno promoviše inkluzivnu politiku na radnom mjestu. Aktivna saradnja između državnih institucija i nevladinih organizacija omogućila je razvoj broja programa podrške i edukacije, što je rezultiralo smanjenjem predrasuda i povećanjem društvene tolerancije. Njemački model se često ističe kao primjer kako kombinacija pravnih mjera i društvenih inicijativa može dovesti do stvarnog poboljšanja položaja LGBT+ zajednice.

Kao što je ukazano, jedna od ključnih mjera koju je Njemačka preduzela za zaštitu prava LGBT+ osoba je **legalizacija istospolnih brakova**. Od 2017. godine istospolni parovi u Njemačkoj uživaju ista prava kao i heteroseksualni, uključujući i mogućnost zajedničkog usvajanja djece. Ova promjena značajno doprinosi pravnoj jednakosti i socijalnoj inkluziji LGBTIQ osoba. Pored toga, **Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (AGG)** – Zakon o opštem ravnopravnom

postupanju – osigurava zabranu diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta u različitim segmentima društvenog života, uključujući zapošljavanje, obrazovanje i pristup uslugama.

Institucionalna podrška dodatno se osnažuje kroz djelovanje Antidiskriminacijske agencije Savezne Republike Njemačke (Antidiskriminierungsstelle des Bundes). Ova agencija pruža podršku i savjetovanje LGBTIQ osobama, provodi istraživanja o diskriminaciji te organizuje edukativne programe i kampanje usmjerene na prevenciju diskriminacije. U školama i na univerzitetima, brojne savezne pokrajine implementirale su obrazovne programe koji podižu svijest o LGBTIQ pravima, smanjuju predrasude i sprječavaju nasilje, a sve to kroz saradnju s lokalnim LGBTIQ organizacijama. Ove inicijative doprinose stvaranju inkluzivnijeg okruženja i promovišu kulturu tolerancije i poštovanja.

Finansijska podrška predstavlja još jedan ključni element u zaštiti LGBTIQ prava. Njemačka pruža sredstva kroz razne grant programe, što omogućava rad organizacija poput **Lesben- und Schwulenverband in Deutschland (LSVD)**. Ove organizacije, oslonjene na državnu i lokalnu finansijsku potporu, organizuju kampanje, radionice, kulturne manifestacije i konferencije, čime dodatno osnažuju zajednicu i promovišu prava LGBTIQ osoba. Takođe, posebni projekti za profesionalnu obuku i osnaživanje LGBTIQ osoba omogućavaju bolju integraciju na tržište rada, čime se postiže ekonomska inkluzija i smanjuju barijere u društvu.

Konačno, Njemačka sprovodi brojne javne kampanje usmjerene na podizanje svijesti i borbu protiv stereotipa i predrasuda prema LGBTIQ zajednici. Ove kampanje, realizovane u saradnji sa državnim institucijama, civilnim društvom i medijima, imaju za cilj stvaranje društva u kojem se različitost cijeni, a prava svakog pojedinca poštuju.

Kroz integraciju ovih mjera – zakonodavnih reformi, institucionalne podrške, obrazovnih inicijativa, finansijskih programa i javnih kampanja – Njemačka je uspostavila model zaštite LGBTIQ prava koji ne samo da unapređuje pravni status ove zajednice, već i aktivno doprinosi transformaciji društvenih stavova prema većoj inkluzivnosti i toleranciji.

Španija se ističe kao pionir u priznavanju prava LGBT+ osoba. Od legalizacije istospolnih brakova 2005. godine do usvajanja sveobuhvatnih zakona protiv diskriminacije, španski pravni sistem pruža snažnu zaštitu LGBT+ prava. Inovativne politike u području obrazovanja i socijalne politike, kao i mehanizmi brze intervencije u slučajevima mržnje i nasilja, čine Španiju uzorom dobre prakse u evropskom kontekstu. Državna podrška civilnom društvu dodatno osnažuje inicijative koje promovišu jednakost i inkluzivnost, a kontinuirani dijalog između vlasti i LGBT+ zajednice omogućava prilagođavanje politika novim izazovima.

Pored ključnih zakonodavnih reformi, Španija je usvojila sveobuhvatne zakone protiv diskriminacije koji pružaju pravnu zaštitu LGBTI osobama u raznim sferama života – od zapošljavanja, obrazovanja i zdravlja do pristupa javnim uslugama. Ovi zakoni osiguravaju da se diskriminacija, zasnovana na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu, strogo sankcioniše, dok se istovremeno promoviše kultura jednakosti i poštovanja.

Institucionalna podrška prava LGBTI osoba ostvaruje se kroz aktivno djelovanje **Ministarstva za jednakost**, kao i kroz specifične akcione planove koje je usvojila španska vlada. Na primjer, **Nacionalni plan protiv diskriminacije** („Plan Nacional contra la Discriminación“) sadrži konkretne mjere usmjerene ka uklanjanju svih oblika diskriminacije, uključujući one protiv LGBTI zajednice. Ovaj plan predviđa finansijsku potporu projektima civilnog društva, što omogućava rad brojnim LGBTI organizacijama koje se bave edukacijom, zagovaranjem prava i pružanjem podrške ranjivim grupama.

Edukacija i javna osviještenost su takođe ključni segmenti španskog pristupa. Vlada je aktivno integrisala pitanja LGBTI prava u obrazovne programe i kurikule, čime se od malih nogu podstiče tolerancija i razumijevanje različitosti. Obuka javnih službenika i organizacija omogućava primjenu antidiskriminatornih mjera u praksi, a kroz kampanje podizanja svijesti nastoje se rušiti stereotipi i predrasude koje ometaju stvaranje inkluzivnog društva.

Posebna pažnja posvećena je i borbi protiv nasilja i mržnje nad LGBTI osobama. Španija je uspostavila **specijalizovane jedinice unutar policije** koje se bave istragom zločina motivisanih mržnjom, a pravni sistem predviđa strožije sankcije za zločine počinjene iz diskriminatornih razloga. Ove mjere doprinose stvaranju sigurnijeg okruženja, u kojem se žrtve nasilja osjećaju zaštićeno i podržano od strane države.

Kombinacijom snažnih zakonodavnih reformi, institucionalne podrške, edukativnih inicijativa i ciljano osmišljenih javnih kampanja, Španija kontinuirano unapređuje zaštitu prava LGBTI osoba. Ovaj integrisani pristup rezultira društvom u kojem se različitost ne samo toleriše, već i aktivno promoviše kao temelj zdravog, demokratskog i inkluzivnog društva.

Švedska je međunarodno priznata po svojoj progresivnoj politici i visokom stepenu inkluzije. Švedska zakonodavstva osiguravaju širok spektar prava za LGBT+ osobe, od mogućnosti legalne promjene pola do antidiskriminacijskih mjera koje obuhvataju sve aspekte društvenog života. Aktivna uloga države u edukaciji, javnoj informiranosti i podršci civilnom društvu rezultirala je stvaranjem sigurnog i podržavajućeg okruženja za LGBT+ osobe. Model švedskog društva, koji naglašava transparentnost, jednakost i dijalog, služi kao inspiracija ne samo unutar EU, već i globalno.

Švedska je sprovela brojne zakonske reforme koje pružaju čvrstu pravnu zaštitu LGBTI osobama. Jedna od ključnih mera je, kao što je prednje ukazano, omogućavanje legalne promjene pola, čime se osigurava da transrodne osobe imaju pristup neophodnim medicinskim i pravnim procedurama za potvrdu svog rodnog identiteta. Takođe, zakonodavstvo je prilagođeno tako da istospolni parovi imaju ista prava kao i heteroseksualni, uključujući mogućnost sklapanja istospolnih brakova i ostvarivanja prava na zajedničko usvajanje djece. Sveobuhvatni antidiskriminacioni zakoni zabranjuju diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta u svim sferama društvenog života, od zapošljavanja do pristupa javnim uslugama, čime se postavlja osnova za jednako tretiranje svih građana.

Vlada Švedske je uspostavila različite institucije i radne grupe koje se bave unapređenjem položaja LGBTI zajednice. Specijalizovana odjeljenja unutar ministarstava posvećeni su pitanjima rodne ravnopravnosti i inkluzije, dok se kroz saradnju sa nevladinim organizacijama i stručnjacima kontinuirano prati sprovođenje antidiscriminacionih mjera. Ove institucije takođe sprovode redovna istraživanja i prikupljaju podatke o stanju LGBTI prava, što omogućava kreiranje ciljnih i efikasnih politika.

Jedan od ključnih segmenata švedskog pristupa je edukacija i podizanje svijesti o LGBTI pravima. U obrazovnom sistemu, pitanja vezana za rodnu ravnopravnost i seksualnu orijentaciju postala su sastavni deo kurikuluma, što pomaže u razbijanju stereotipa i predrasuda od najranijeg uzrasta. Pored toga, vlada podržava javne kampanje i medijske inicijative koje osnažuju LGBTI zajednicu i promovišu tolerantno društvo. Ove kampanje često uključuju radionice, seminare i javne rasprave, a cilj im je da se kroz otvoreni dijalog smanji stigmatizacija i osigura inkluzivnost u svakodnevnom životu.

Švedska vlada aktivno finansira projekte i programe koji imaju za cilj unapređenje socijalne i ekonomske inkluzije LGBTI osoba. Grantovi i subvencije namjenjeni su nevladinim organizacijama koje se bave zagovaranjem LGBTI prava, organizovanjem kulturnih događaja i pružanjem psihosocijalne podrške članovima zajednice. Pored toga, postoje programi profesionalne obuke koji pomažu LGBTI osobama da se bolje integrišu na tržište rada, čime se dodatno jača njihova socijalna i ekonomska pozicija.

Kroz ovu sveobuhvatnu strategiju, koja obuhvata pravne reforme, institucionalnu podršku, obrazovne inicijative, javne kampanje i finansijske programe, Švedska postavlja visoke standarde za zaštitu i unapređenje položaja LGBTI osoba. Ovakav pristup ne samo da garantuje jednaka prava pred zakonom, već i aktivno doprinosi stvaranju inkluzivnog društva u kojem svaka osoba, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, ima mogućnost da živi sa dostojanstvom, slobodom i jednakim pravima.

5. ZAŠTITA LGBTI OSOBA KROZ PRAKSU EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) igra ključnu ulogu u zaštiti prava LGBTI osoba, oblikujući presudnu jurisprudenciju koja osigurava da države članice poštuju međunarodne standarde ljudskih prava, posebno u pogledu priznanja identiteta, promjene imena i zaštite od diskriminacije. Presude ovog suda imaju značajan uticaj na nacionalne zakonodavne okvire, usmeravajući države da uspostave procedure koje omogućavaju punu pravnu zaštitu LGBTI osoba u svim sferama života, uključujući radno okruženje.

Jedan od najznačajnijih primjera u praksi ESLJP-a je slučaj **Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2002)**¹⁷. U ovom slučaju, aplikantkinji, transrodnoj ženi, nije bila omogućena adekvatna pravna procedura za promjenu imena i rodnog identiteta, što je rezultiralo time da je njena pravna dokumentacija ostala neusaglašena s njenim unutrašnjim identitetom. ESLJP je utvrdio da takav postupak predstavlja narušavanje prava na poštovanje privatnog i porodičnog života, garantovanog članom 8. Povelje Evropske konvencije o ljudskim pravima. Sud je istakao da države imaju pozitivnu obavezu da uspostave efikasne, transparentne i nediskriminatorne procedure koje omogućavaju transrodnim osobama promjenu pravnih podataka, uključujući ime i rod, čime se osigurava njihovo dostojanstvo i autonomija. Ova presuda postavila je važan presedan kojim se nalaže državama da revidiraju i unapređuju svoje pravne procedure u skladu sa standardima ljudskih prava.

Pored pitanja pravnog priznanja rodnog identiteta, ESLJP se bavio i pitanjima diskriminacije na radnom mjestu zbog seksualnog opredjeljenja. U nekoliko slučajeva, sud je utvrdio da odbacivanje ili nepravedno tretiranje zaposlenih isključivo zbog njihove seksualne orijentacije predstavlja narušavanje prava na jednakost i zabranu diskriminacije, kako je definisano članom 14. Povelje, u kombinaciji sa pravom na poštovanje privatnog života. U takvim slučajevima, sud je insistirao da države obezbijede odgovarajuće pravne mere i unutrašnje procedure koje štite radnike od diskriminatornih praksi, naglašavajući da poslodavci imaju dužnost da aktivno spreče diskriminaciju i promovišu inkluzivno radno okruženje.

Kroz ove konkretne slučajeve, ESLJP je potvrdio da prava LGBTI osoba nisu samo apstraktna načela, već se moraju ostvarivati kroz konkretne mere u zakonodavstvu i praksi država članica. Presude poput one u slučaju Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva osnažuju principe jednakosti, dostojanstva i slobode, a istovremeno zahtevaju od država da kontinuirano unapređuju svoje pravne i administrativne sisteme kako bi se osigurala puna zaštita LGBTI zajednice. Takođe, slučajevi koji se odnose na diskriminaciju na radnom mestu jasno ukazuju na potrebu da se pravni okvir prevede u praksu kroz primenjive mehanizme za zaštitu pojedinaca od nejednakog tretmana.

¹⁷ Case of Christine Goodwin v. The United Kingdom (Application no. 28957/95), dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-60596%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-60596%22]})

U celini, praksa Evropskog suda za ljudska prava u zaštiti LGBTI osoba demonstrira kako međunarodni pravni instrumenti i sudske odluke mogu doprinijeti transformaciji nacionalnih sistema, pružajući pravnu osnovu za priznanje identiteta, promjenu imena i zaštitu od diskriminacije. Time ESLJP osigurava da svaka osoba, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, može uživati u potpunom priznanju svojih ljudskih prava i dostojanstvu koje zaslužuje.

Priznavanje promjene identiteta i prava na novo ime

Jedan od ključnih slučajeva u vezi sa promjenom imena i priznavanjem rodnog identiteta je **YY protiv Turske (2015)**¹⁸. Aplikant, trans muškarac, zatražio je od države dozvolu za pravnu promjenu pola, ali mu je to odbijeno jer nije prošao sterilizaciju, što je tada bio zakonski uslov u Turskoj. ESLJP je presudio da takav zahtjev predstavlja povredu člana 8. Konvencije (pravo na privatni i porodični život), ističući da države ne smiju uslovljavati pravno priznanje roda sterilizacijom, jer to zadire u fizički integritet pojedinca. Ova presuda dovela je do reforme zakona u nekoliko evropskih država koje su ranije imale slične zahteve.

Diskriminacija na radu zbog seksualne orijentacije

U slučaju **E.B. protiv Francuske (2008)**¹⁹, ESLJP se bavio pitanjem diskriminacije u postupku usvajanja djeteta. Aplikantkinja, lezbejka, prijavila se za usvajanje, ali su joj vlasti odbile zahtjev, navodeći njenu seksualnu orijentaciju kao prepreku za odobrenje. Sud je zaključio da je takva odluka diskriminatorna i da predstavlja povredu člana 14 (zabrana diskriminacije) u vezi sa članom 8 (pravo na privatni i porodični život). Ova presuda postavila je važan presedan, potvrđujući da seksualna orijentacija ne može biti razlog za uskraćivanje roditeljskih prava.

U drugom značajnom slučaju **Ladele protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2013)**²⁰, ESLJP je razmatrao pitanje sukoba između prava na slobodu vjeroispovijesti i prava LGBTI osoba na nediskriminaciju. Ladele, službenica matične službe u Londonu, odbila je da registruje istospolne brakove zbog svojih religijskih uvjerenja. ESLJP je presudio da je odluka poslodavca da je otpusti bila opravdana jer je njeno ponašanje predstavljalo oblik diskriminacije prema istospolnim parovima. Ova presuda naglasila je da individualna vjerska uvjerenja ne mogu opravdati diskriminatorne prakse u javnoj službi.

18 Case of Y.Y. v. Turkey (Application no. 14793/08), dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-153134%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-153134%22]})

19 Case of E.B. v. France (Application no. 43546/02), dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-84571%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-84571%22]})

20 Case of Eweida and others v. The United Kingdom (Applications nos. 48420/10, 59842/10, 51671/10 and 36516/10), dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-115881%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115881%22]})

Zločini iz mržnje i nasilje nad LGBTI osobama

U slučaju **Identoba i drugi protiv Gruzije (2015)**²¹, ESLJP je donio važnu presudu vezanu za nasilje nad LGBTI osobama i odgovornost države u zaštiti prava na mirno okupljanje. Tokom proslave Međunarodnog dana borbe protiv homofobije u Tbilisiju, policija nije zaštitila LGBTI aktiviste od napada ekstremističkih grupa. Sud je presudio da je Gruzija prekršila član 3 (zabrana nečovječnog i ponižavajućeg tretmana) i član 11 (sloboda okupljanja i udruživanja) Konvencije, jer nije adekvatno zaštitila učesnike skupa.

Slično tome, u slučaju **M.C. i A.C. protiv Rumunije (2020)**²², sud je zaključio da rumunske vlasti nisu adekvatno istražile nasilne napade na LGBTI osobe i da su pokazale institucionalnu homofobiju, čime su prekršeni članci 3 i 14 Konvencije. Ove presude ukazuju na obavezu država da proaktivno štite LGBTI osobe od nasilja i diskriminacije, kao i da adekvatno procesuiraju počinioce zločina iz mržnje.

Pravo na istospolni brak i porodični život

Iako ESLJP nije izričito nametnuo obavezu uvođenja istospolnih brakova, u slučaju **Oliari i drugi protiv Italije (2015)**²³, sud je presudio da Italija nije osigurala pravnu zaštitu istospolnim parovima, čime je prekršila član 8 Konvencije. Ova odluka natjerala je Italiju da uvede zakonske partnerske zajednice, što je bio značajan pomak u priznavanju prava istopolnih parova.

U nedavnom slučaju **Fedotova i drugi protiv Rusije (2023)**²⁴, ESLJP je presudio da Rusija krši prava istopolnih parova jer im ne omogućava nikakav pravni oblik priznavanja njihovih zajednica. Iako Rusija nije članica Savjeta Evrope od 2022., ova presuda šalje snažnu poruku svim državama koje još uvijek ne priznaju prava istopolnih parova.

Praksa Evropskog suda za ljudska prava značajno je unaprijedila pravnu zaštitu LGBTI osoba širom Evrope, utvrđujući da države imaju pozitivnu obavezu da priznaju rodni identitet trans osoba, zaštite radnike od diskriminacije, procesuiraju zločine iz mržnje i osiguraju pravno priznanje istospolnih zajednica. Ove presude su postavile visoke standarde koji su natjerali mnoge države da reformišu svoje zakonodavstvo i pruže veću zaštitu LGBTI zajednici, potvrđujući ključnu ulogu ESLJP-a u borbi za jednakost i ljudska prava.

21 Case of Identoba and others v. Georgia (Application no. 73235/12), dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-154400%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-154400%22]})

22 Case of Mocanu and others v. Romania (Applications nos. 10865/09, 45886/07 and 32431/08), dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-146540%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-146540%22]})

23 Case of Oliari and others v. Italy (Applications nos. 18766/11 and 36030/11), dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-156265%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-156265%22]})

24 Case of Fedotova and others v. Russia (Applications nos. 40792/10, 30538/14 and 43439/14), dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-222750%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-222750%22]})

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Mreža za evropske politike – MASTER je sprovedla istraživanje u okviru projekta “Moja priča za društvo bez diskriminacije!”, koje je imalo za cilj da doprinese kreiranju tolerantnijeg društva u Crnoj Gori kroz podizanje svijesti o problemima i izazovima sa kojima se svakodnevno suočavaju LGBTIQ osobe.

Istraživanje je bilo podijeljeno u **dva segmenta**. Sve njegove faze su realizovane od **22. avgusta do 22. decembra 2024. godine**. **Prvi dio** fokusirao se na pitanja koja se tiču informisanosti građana o pravima LGBTIQ osoba, kao i o postojećim mehanizmima zaštite tih prava. Poseban akcenat stavljen je na razumijevanje stavova javnosti u odnosu na izazove sa kojima se LGBTIQ osobe suočavaju, te na prepoznavanje nivoa opšteg znanja o diskriminaciji i njenim oblicima u svakodnevnom životu.

Drugi dio istraživanja odnosio se na mapiranje društvenih stavova prema LGBTIQ zajednici i identifikaciju prostora za unapređenje javnih politika u cilju jačanja zaštite ljudskih prava. Ispitanici su takođe imali priliku da iznesu mišljenja i preporuke o tome na koji način se može doprinijeti inkluzivnijem i ravnopravnijem društvu.

Na osnovu prikupljenih odgovora, dobijeni su sljedeći statistički podaci: ispitanici ženskog pola čine 66% uzorka, dok muški ispitanici čine 31%. Osobe koje su se identifikovale kao „Drugo” predstavljene su kroz procenat od 2%, dok se 0,7% ispitanika nije željelo izjasniti o svom polu.

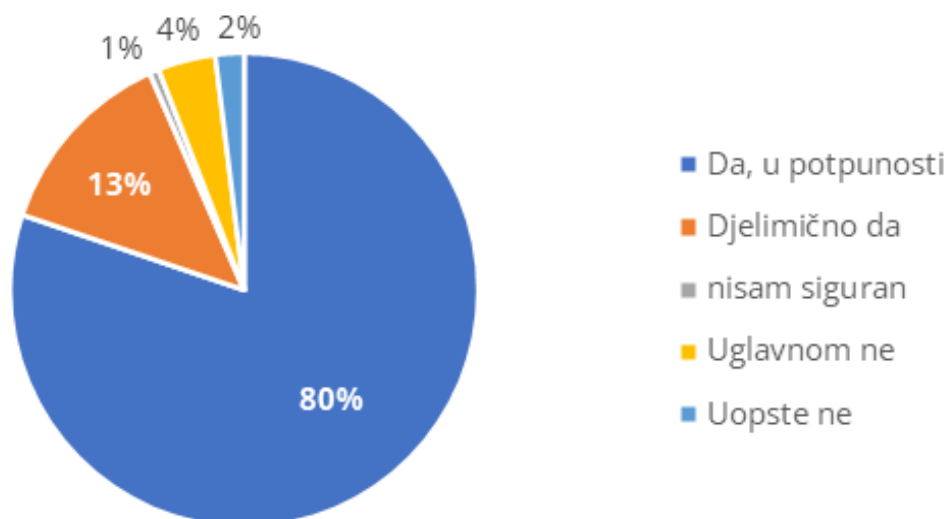
Kada je riječ o starosnoj strukturi, 4,6% ispitanika su maloljetni, odnosno mlađi od 18 godina. Najveći procenat – 46,4% – čine ispitanici uzrasta od 18 do 25 godina. U uzrastu od 26 do 36 godina nalazi se 29,1% učesnika, dok je 11,3% ispitanika u starosnoj grupi od 37 do 50 godina. Starosna grupa od 50 do 65 godina obuhvata 6,6% ispitanika, a 2% (tri osobe) starije su od 65 godina.

Geografska raspodjela ispitanika pokazuje da 59% dolazi iz centralne regije Crne Gore, 29% iz južne regije, dok je 11% učesnika iz sjevernog dijela zemlje.

Kada je riječ o obrazovnom nivou ispitanika, 76 osoba (50,3%) izjasnilo se da ima završenu višu školu ili fakultet. Postdiplomske studije ima završeno 23,3% učesnika (33 osobe), dok 23,2% ima završenu srednju školu. Osnovnu školu završilo je 1,3% ispitanika, a opciju “drugo” izabralo je 2% ispitanika, odnosno njih troje.

U nastavku predstavljamo rezultate sprovedenog istraživanja.

Da li smatrate da LGBTIQ osobe treba da imaju ista prava kao i svi ostali građani Crne Gore?

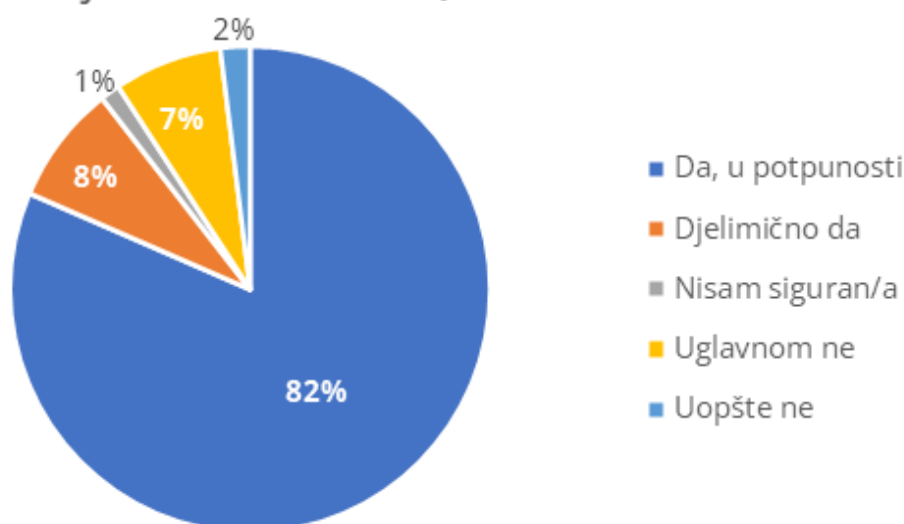
Grafikon 1.

Na pitanje da li LGBTIQ osobe treba da imaju ista prava kao i svi ostali građani Crne Gore, većina ispitanika iskazala je **jasan stav podrške**. Čak 80% ispitanika odgovorilo je sa „Da, u potpunosti“, čime se potvrđuje dominantno opredjeljenje ka jednakosti i poštovanju ljudskih prava u društvu. Dodatnih 13% građana se izjasnilo da „djelimično“ podržava ideju jednakih prava, što **ukazuje na postojanje određenih rezervi**, ali i potencijal za dalju edukaciju i izgradnju tolerancije.

S druge strane, 7% ispitanika pokazuje određeni nivo neodlučnosti ili protivljenja – među njima su oni koji su odgovorili „Uglavnom ne“, „Uopšte ne“ ili „Nisam siguran“.

Ovi nalazi ukazuju da, iako većina građana Crne Gore izražava **pozitivne stavove** prema pravima LGBTIQ osoba, i dalje postoji potreba za aktivnim radom na razbijanju predrasuda i jačanju društvene kohezije kroz informisanje i dijalog.

Da li Vam je prihvatljivo da živite u istoj zajednici sa LGBTIQ osobom/ama?

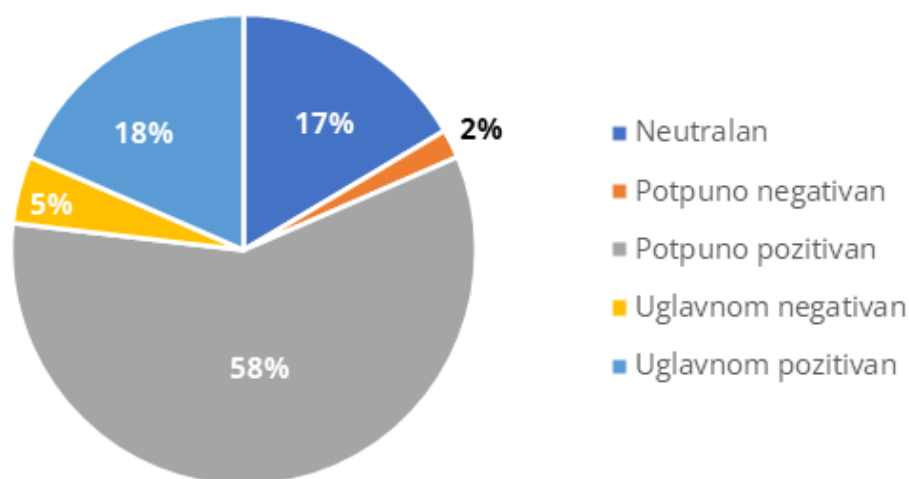
Grafikon 2.

Stavovi građana i građanki Crne Gore po pitanju života u istoj zajednici sa LGBTIQ osobama ukazuju na **visok nivo društvene prihvaćenosti**, ali i na postojanje manjeg dijela populacije koji i dalje pokazuje određenu rezervu ili otpor. Naime, čak 81.5% ispitanika izjasnilo se da im je „u potpunosti prihvatljivo“ da dijele zajednicu sa LGBTIQ osobama, što potvrđuje snažan pomak ka većem nivou tolerancije i uvažavanja različitosti.

Dodatnih 12% ispitanika odgovorilo je sa „Djelimično da“, što može ukazivati na postojanje ličnih ili društveno uslovljenih ograničenja, ali i potencijal za dalji napredak kroz edukaciju i inkluzivne politike. S druge strane, 7.3% ispitanika navelo je da im je „uglavnom neprihvatljivo“ da žive u istoj zajednici sa LGBTIQ osobama, dok je 2% dalo odgovor „Uopšte ne“, čime se izražava otvoreno neprihvatanje. Manji broj ispitanika – 1.3% – **nije bio siguran u svoj stav**.

Ovi podaci ukazuju da, iako dominantna većina građana pokazuje otvorenost, **neophodno je i dalje raditi na suzbijanju predrasuda**, posebno u zajednicama gdje je izraženiji otpor, kako bi se osigurao siguran i ravnopravan prostor za sve članove društva.

Kako biste opisali svoj stav prema LGBTIQ osobama?

Grafikon 3.

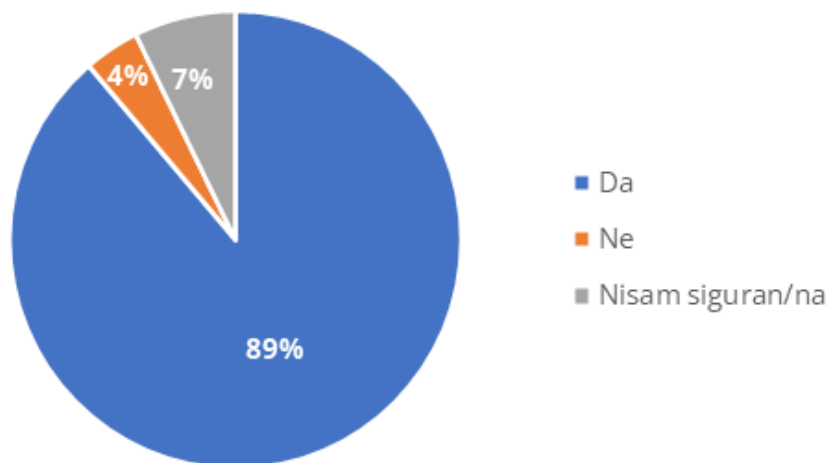
Mišljenja građana i građanki Crne Gore o LGBTIQ osobama pokazuju značajan stepen pozitivnog odnosa, iako je primjetan i određeni procenat neutralnih i negativnih stavova. Na pitanje „Kako biste opisali svoj stav prema LGBTIQ osobama?“, 58% ispitanika izjavilo je da ima „potpuno pozitivan“ stav, što potvrđuje da većina populacije **gaji afirmativan odnos prema LGBTIQ zajednici**.

Dodatnih 18% navelo je da ima „uglavnom pozitivan“ stav, dok je 17% ispitanika zauzelo neutralan stav prema LGBTIQ osobama. Takav odgovor može ukazivati na nepostojanje snažno formiranog mišljenja ili na distancu u razumijevanju tema koje se tiču ove zajednice.

S druge strane, 5% ispitanika izjasnilo se da ima „uglavnom negativan“ stav, dok je 2% njih navelo „potpuno negativan“ odnos prema LGBTIQ osobama. Ovi nalazi ukazuju na **potrebu za nastavkom obrazovanja i informisanja javnosti** kako bi se smanjile predrasude i podstakla inkluzivnost.

U cjelini, dominantno pozitivni stavovi predstavljaju važan signal da društvo u Crnoj Gori ide u pravcu veće otvorenosti i prihvatanja, ali i da postoji prostor za dodatne intervencije u cilju smanjenja negativnih percepcija.

Poznajete li nekoga ko je dio LGBTIQ zajednice?

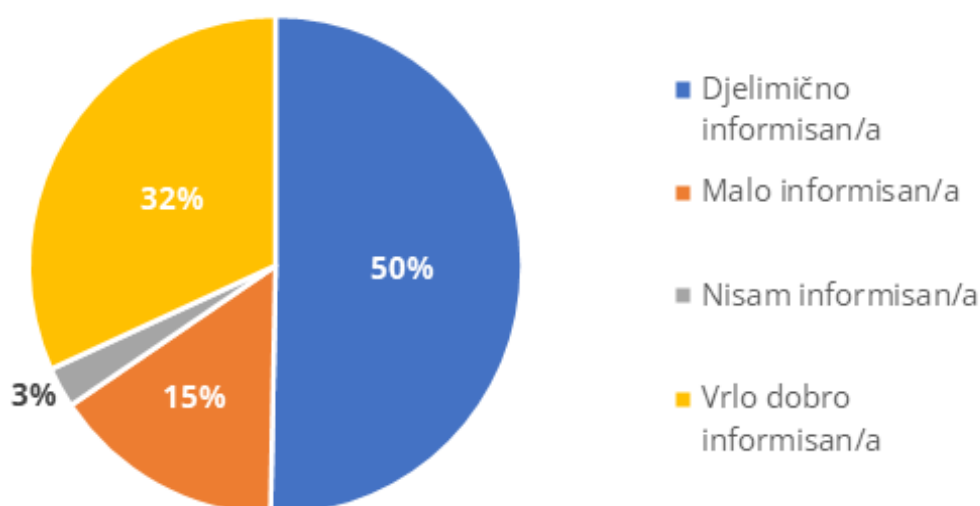
Grafikon 4.

Na pitanje „Poznajete li nekoga ko je dio LGBTIQ zajednice?“, većina građana i građanki Crne Gore navela je da ima lično poznanstvo sa pripadnicima ove zajednice, što može predstavljati **važan faktor u razvoju tolerantnijih stavova**. Čak 89% ispitanika izjasnilo se da poznaje nekoga ko je dio LGBTIQ zajednice, što ukazuje na visoku prisutnost i vidljivost ove populacije u svakodnevnom životu građana. Ovaj rezultat može biti pokazatelj **većeg nivoa razumijevanja**, prihvatanja i uključenosti, jer lični kontakti često doprinose razbijanju stereotipa i predrasuda.

Sa druge strane, 9% ispitanika odgovorilo je da ne poznaje nijednu LGBTIQ osobu, što može ukazivati na ograničenost društvenog kruga ili nižu otvorenost u određenim zajednicama. Dodatnih 2% izjasnilo se da nisu sigurni, što može sugerisati da su seksualna orijentacija i rodni identitet i dalje tabu tema u nekim sredinama, te da mnogi pripadnici zajednice možda **nisu otvoreno govorili o svom identitetu**.

Ovi rezultati pokazuju da neposredno poznanstvo s pripadnicima LGBTIQ zajednice može igrati ključnu ulogu u jačanju međusobnog razumijevanja i prihvatanja unutar društva.

Koliko ste informisani o pravima LGBTIQ osoba u Crnoj Gori?

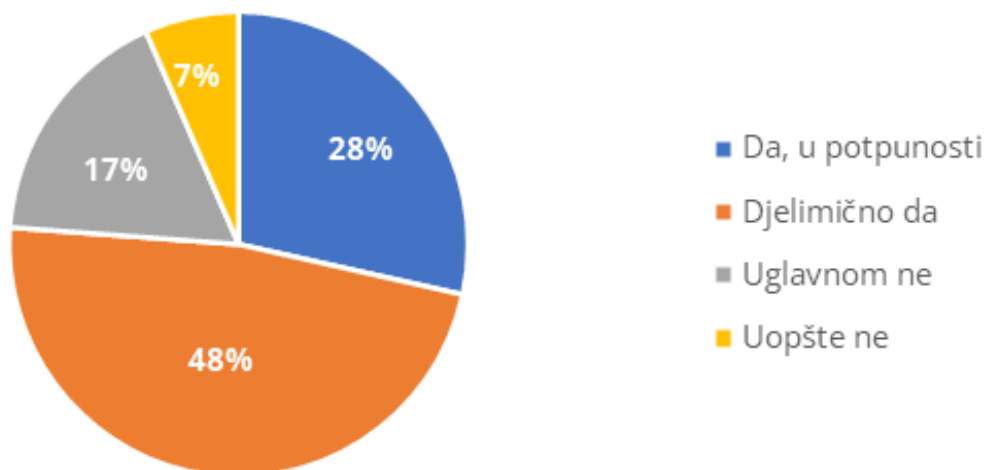
Grafikon 5.

Na pitanje „Koliko ste informisani o pravima LGBTIQ osoba u Crnoj Gori?“, rezultati pokazuju da većina građana posjeduje **određeni nivo informisanosti**, ali i dalje postoji prostor za unapređenje znanja o ovoj temi. Polovina ispitanika, odnosno 50%, izjavila je da je djelimično informisana, što ukazuje na osnovno razumijevanje prava LGBTIQ osoba, ali i na potrebu za dodatnim edukacijama i širenjem svijesti.

Daljih 32% ispitanika smatra da je vrlo dobro informisano, što predstavlja značajan procenat građana sa kvalitetnim znanjem o pravima ove zajednice. S druge strane, 15% ispitanika priznaje da je malo informisano, dok je svega 3% izjavilo da uopšte nije informisano.

Ovi podaci ukazuju na **pozitivan trend u pogledu informisanosti**, ali i na važnost daljih aktivnosti usmjerenih ka **podizanju svijesti i edukovanju javnosti** o pravima i zaštiti LGBTIQ osoba u Crnoj Gori.

Da li ste upoznati sa zakonima koji zabranjuju diskriminaciju prema LGBTIQ osobama u Crnoj Gori?

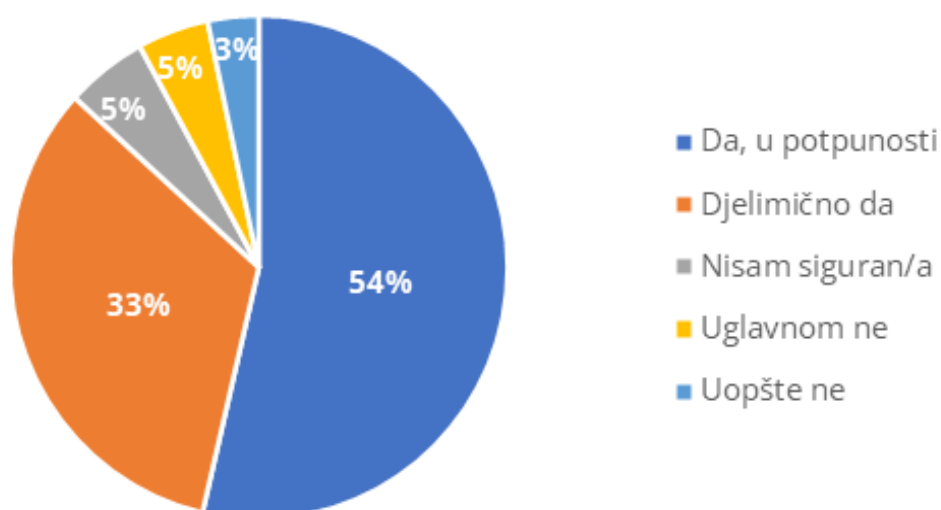
Grafikon 6.

Na pitanje „Da li ste upoznati sa zakonima koji zabranjuju diskriminaciju prema LGBTIQ osobama u Crnoj Gori?“, rezultati pokazuju da je značajan broj građana djelimično ili potpuno upoznat sa zakonskom zaštitom ove zajednice. Tako je skoro polovina ispitanika, odnosno 48%, izjavila da je djelimično upoznata sa ovim zakonima, dok je dodatnih 28% potvrdilo da su sa zakonima upoznati u potpunosti.

S druge strane, postoji i određeni procenat građana koji nisu upoznati sa zakonskim mjerama: 17% ispitanika se izjasnilo da su uglavnom neupućeni, dok ih je 7% izjavilo da uopšte nisu upoznati sa zakonima koji štite LGBTIQ osobe od diskriminacije.

Ovi rezultati naglašavaju **potrebu za intenzivnijim informisanjem i edukacijom javnosti** o pravnim okvirima koji garantuju ravnopravnost i zaštitu prava LGBTIQ osoba u Crnoj Gori.

Da li smatrate da LGBTIQ osobe u Crnoj Gori susreću sa diskriminacijom?

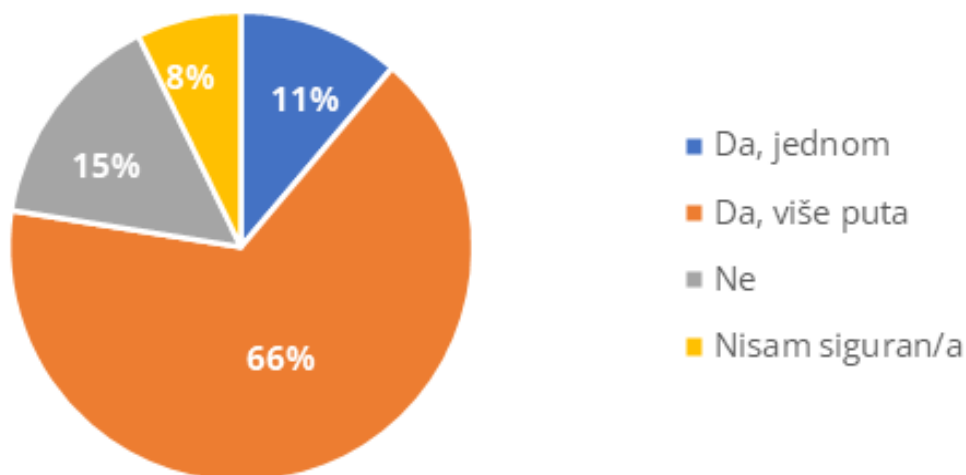

Grafikon 7.

Na pitanje „Da li smatrate da LGBTIQ osobe u Crnoj Gori susreću diskriminaciju?“, stavovi ispitanika su podijeljeni, ali dominira uvjerenje da diskriminacija nije potpuno prisutna. Samo mali dio, 5,3%, smatra da se LGBTIQ osobe u potpunosti suočavaju sa diskriminacijom. Djelimičnu **prisutnost diskriminacije** prepoznaje trećina ispitanika, odnosno 33%, koji vjeruju da diskriminacija postoji, ali nije sveobuhvatna.

S druge strane, većina ispitanika, ukupno 54%, izjasnila se da se LGBTIQ osobe uglavnom ne ili uopšte ne susreću sa diskriminacijom u Crnoj Gori. Ovi rezultati ukazuju na **različite percepcije problema diskriminacije** unutar društva, što dodatno naglašava potrebu za podizanjem svijesti i nastavkom dijaloga o položaju LGBTIQ zajednice.

Da li ste nekada svjedočili govoru
mržnje ili zločinu iz mržnje
usmjerenom prema LGBTIQ osobama?

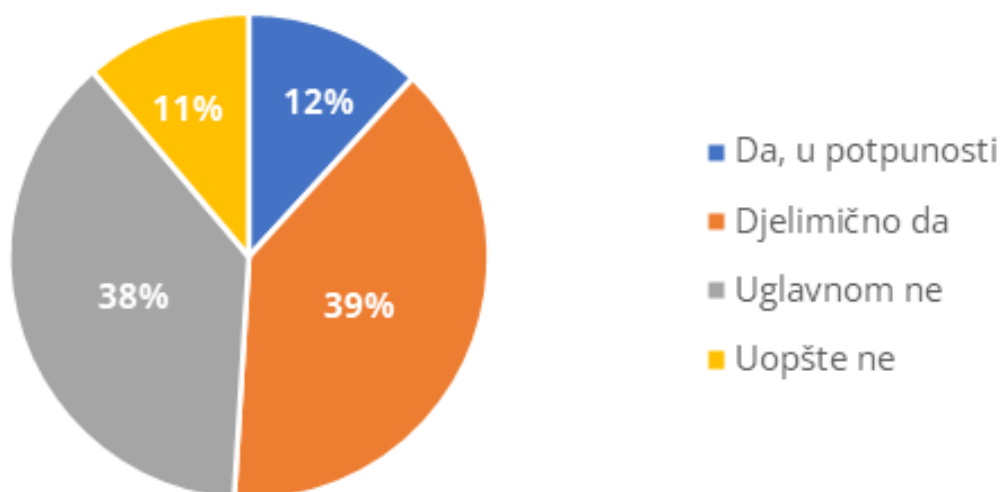

Grafikon 8.

Na pitanje „Da li ste nekada **svjedočili govoru mržnje** ili zločinu iz mržnje usmjerenom prema LGBTIQ osobama?“, većina ispitanika, čak 76%, izjavila je da nikada nije svjedočila takvim incidentima. Manji dio, 8%, potvrdio je da je jednom bio svjedokom govora mržnje ili zločina iz mržnje, dok je svega 1% prijavilo da se sa takvim situacijama susreće više puta.

Zanimljivo je i da 15% ispitanika nije sigurno da li su ikada bili svjedoci ovakvih događaja, što može ukazivati na nedovoljnu prepoznatljivost ili svijest o tome šta govor mržnje i zločin iz mržnje podrazumijevaju. Ovi rezultati ukazuju na potrebu za dodatnom **edukacijom i osvještavanjem** šire javnosti o problemu govora mržnje prema LGBTIQ zajednici.

Smatrate li da mediji u Crnoj Gori adekvatno izvještavaju o pitanjima vezanim za prava LGBTI osoba?

Grafikon 9.

Kada je riječ o percepciji **izvještavanja medija** u Crnoj Gori o pravima LGBTIQ osoba, rezultati pokazuju podijeljena mišljenja. Najveći dio ispitanika, 39%, smatra da mediji djelimično adekvatno izvještavaju o ovim pitanjima, dok gotovo podjednak procenat, 38%, vjeruje da to uglavnom nije slučaj. Samo 12% ispitanika smatra da mediji o pravima LGBTIQ osoba izvještavaju u potpunosti adekvatno, dok 11% ispitanika smatra da medijsko izvještavanje o ovim temama **uopšte nije adekvatno**.

Ovi podaci ukazuju na to da postoji značajan **prostor za poboljšanje** u pristupu i kvalitetu medijskog izvještavanja o pravima i pitanjima LGBTIQ zajednice u Crnoj Gori.

Na pitanje „**Kako biste ocijenili rad institucija (policija, sudovi, škole) u zaštiti prava LGBTIQ osoba?**“, većina građana dala je negativne ocjene. Samo 1% ispitanika smatra da institucije svoj posao obavljaju dobro ili odlično, što ukazuje na vrlo nizak nivo povjerenja u njihov rad. Ovakvi rezultati ukazuju na ozbiljan manjak institucionalne osjetljivosti i potrebu za dubinskim promjenama.

Podaci naglašavaju hitnost sistemskih mjera koje bi uključivale edukaciju, veću odgovornost i senzibilizaciju, kako bi se obnovilo povjerenje i osigurala efikasna zaštita prava svih građana, uključujući i LGBTIQ zajednicu.

Ključni zaključci:

Nisko povjerenje – većina postotaka (1%-5%) pokazuje da građani uglavnom imaju negativnu ili neutralnu percepciju o radu institucija u ovoj oblasti. Mali broj pozitivnih ocjena – samo 6%-7% ispitanika vjeruje da **institucije** dobro obavljaju svoju ulogu, što ukazuje na nedostatak efektivnih mjera za zaštitu LGBTI prava. **Potreba za reformama** – ovi rezultati upućuju na to da državne institucije u Crnoj Gori trebaju povećati angažman, edukaciju i transparentnost u rješavanju diskriminacije i osiguravanju jednakih prava za LGBTI zajednicu.

Analiza diskriminacije prema LGBTIQ osobama u Crnoj Gori

Na osnovu prikupljenih odgovora, najčešći oblici diskriminacije prema LGBTIQ osobama u Crnoj Gori su:

- 1. Govor mržnje** – Najdominantniji oblik diskriminacije, pojavljuje se u preko 80% odgovora, što ukazuje na visoku prisutnost verbalne agresije, omalovažavanja i netolerancije u javnom prostoru.
- 2. Diskriminacija u ostvarivanju jednakih prava** – Često se spominje (u oko 70% odgovora), što ukazuje na sistemske prepreke u pristupu pravima kao što su brak, usvajanje djece, ili legalno priznanje rodnog identiteta.
- 3. Diskriminacija pri zapošljavanju** – Prisutna u oko 50% odgovora, što sugerise da LGBTIQ osobe često suočavaju sa:
 - Otvorenim odbijanjem posla zbog seksualne orijentacije/rodnog identiteta.
 - Nepravednim tretmanom na radnom mjestu.
 - Strahom od otkrivanja identiteta zbog negativnih posljedica.

4. Diskriminacija u zdravstvu – Spominje se u 30-40% odgovora, uključujući:

- Neadekvatnu medicinsku pomoć za transrodne osobe.
- Predrasude medicinskog osoblja prema gej, lezbejskim ili biseksualnim pacijentima.

5. Diskriminacija u obrazovanju – Prisutna u 20-30% odgovora, što ukazuje na:

- Maltretiranje učenika i studenata zbog seksualne orijentacije.
- Nedostatak edukacije o raznolikosti u školskim programima.

Ključni zaključci:

- Govor mržnje je najrašireniji problem, što pokazuje duboko ukorijenjene predrasude u dijelu društva.
- Sistemska diskriminacija (prava, zapošljavanje, zdravstvo) označava da LGBTIQ osobe nemaju jednake prilike u ključnim sferama života.
- Manje vidljivi oblici (npr. fizičko nasilje ili medijska diskriminacija) spominju se rjeđe, ali su značajni za potpunu sliku.

Kontroverzni stavovi:

Neki ispitanici (manjina) smatraju da LGBTIQ osobe nisu diskriminirane, ili čak da imaju "privilegovan status" (npr. navodna državna zaštita). Ovi odgovori mogu odražavati:

- Nedovoljno razumijevanje problema.
- Otpor prema promjenama u društvenim normama.

Preporuke za unapređenje situacije:

- 1. Edukacija** – uvođenje programa o raznolikosti u školama i institucijama.
- 2. Kampanje protiv govora mržnje** – aktivno suzbijanje homofobije u medijima i online prostoru.
- 3. Reforme u zakonodavstvu** – jačanje zakonske zaštite u oblasti zapošljavanja i zdravstva.

Glavni problemi sa kojima se LGBTIQ+ zajednica suočava u Crnoj Gori

Na osnovu navedenih iskaza, mogu se izdvojiti tri ključna problema koji se najčešće spominju:

1. Društveno neprihvatanje i predrasude

- Patrijarhalni mentalitet – društvo u Crnoj Gori često percipira LGBTIQ+ osobe kao "prijetnju tradicionalnim vrijednostima", što dovodi do:

- Osude, ismijavanja i isključivanja iz porodice/društva.
- Optužbi za “pomodarstvo” ili “bolest” (pogrešna uvjerenja da se radi o izboru ili medicinskom stanju).
- Nedovoljna edukacija – nedostatak informacija u školama i medijima doprinosi stereotipima.

2. Govor mržnje i nasilje

- Verbalna agresija – svakodnevno ispoljavanje mržnje (u javnosti, na poslu, online).
- Fizičko nasilje – strah od napada, posebno prema trans osobama i muškim gej osobama.
- Političko potpirivanje – javne ličnosti i religijske institucije često šire stigmatizaciju.

3. Sistemska diskriminacija

- Zakonska zaštita na papiru, ali ne i u praksi – Primjera:
 - Nema osuđenih zločina iz mržnje.
 - Otežano ostvarivanje prava (istopolni brakovi, usvajanje, hormonska terapija za trans osobe).
- Problemi u zdravstvu, školstvu i zapošljavanju – Diskriminacija u institucijama ostavlja LGBTQ+ osobe bez podrške.

Sporedni, ali značajni izazovi:

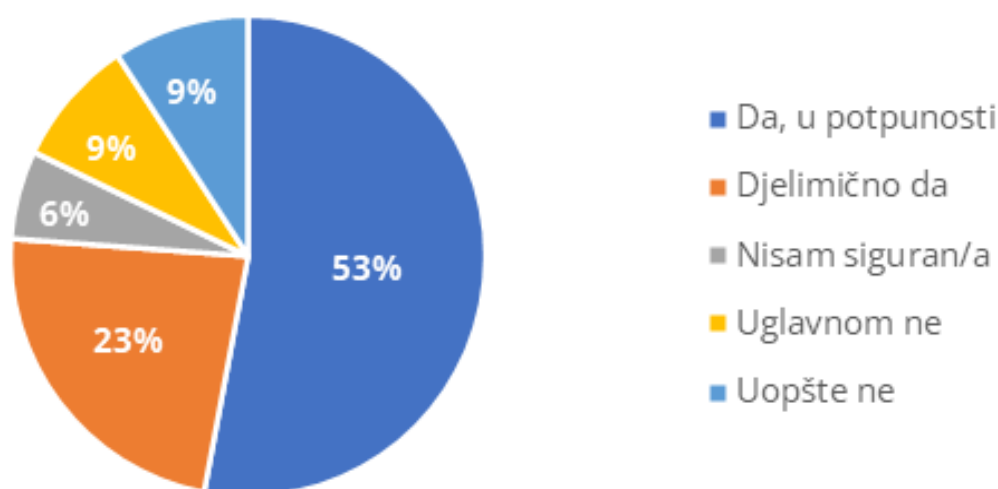
- Mentalno zdravlje – depresije i anksioznost zbog straha od otkrivanja.
- Porodično odbacivanje – gubitak sigurnosti i emocionalne podrške.
- Nedostatak vidljivosti – nemogućnost iskazivanja identiteta bez rizika (npr. držanje za ruke u javnosti).

Dok god postoji kombinacija društvene netrpeljivosti, nasilja i pasivnosti institucija, LGBTQ+ osobe će biti u podređenom položaju. Ključ za promjenu je:

1. **Edukacija** – uvođenje tema o raznolikosti u škole.
2. **Jačanje zakonske zaštite** – dosljedno kažnjavanje govora mržnje i nasilja.
3. **Promjena narativa** – podrška medija i javnih ličnosti u promovisanju jednakosti.

“Dok se ne shvati da su LGBTQ+ ljudi dio iste zajednice, a ne ‘neprijatelji tradicije’, istinska ravnopravnost neće biti moguća.”

Da li smatrate da je potrebno sprovesti više projekata koji promovišu prava i zaštitu LGBTIQ osoba?

Grafikon 10.

Prema dobijenim podacima, **stavovi građana i građanki** Crne Gore o potrebi sprovođenja većeg broja projekata koji promovišu prava i zaštitu LGBTIQ osoba su raznoliki, ali ipak ukazuju na prepoznatu potrebu za dodatnim aktivnostima u ovom pravcu. Najveći broj ispitanika (23%) smatra da je "uglavnom" potrebno realizovati više takvih projekata, dok isti procenat ispitanika daje nešto blažu podršku kroz odgovor "djelimično da". Potpuna rezervisanost prema ovoj ideji izražena je kroz odgovor "uopšte ne", koji je dalo 9% ispitanika, a isti procenat (9%) ponavlja se i kao izraz potpunog protivljenja. Manji broj ispitanika (6%) izjasnio se kao neodlučan.

Ovakvi rezultati ukazuju **na postojanje osnove za dalje djelovanje** u oblasti promocije ljudskih prava, ali i na potrebu da se kroz kombinaciju edukativnih i strateških aktivnosti ("meke" i "tvrde" mjere) dodatno ojača društvena svijest i razumijevanje prava LGBTIQ osoba.

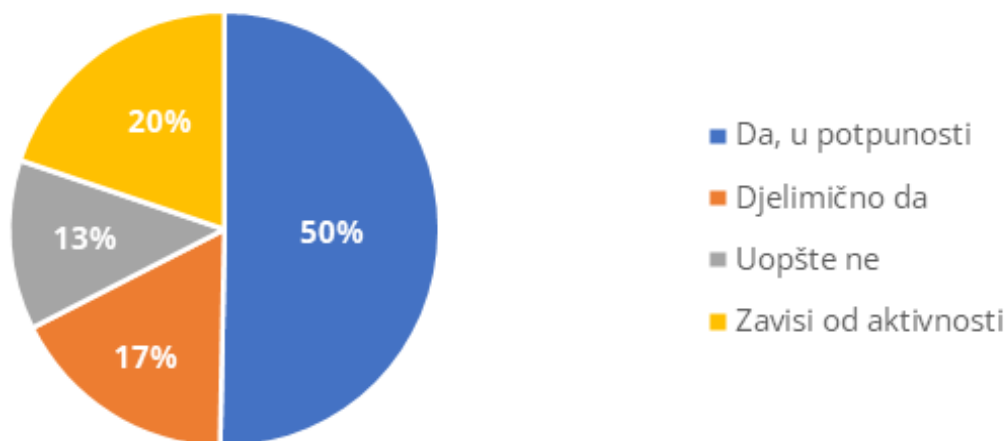
Da bi se postigle stvarne promjene, potrebno je:

1. Edukacija, dijalog i promjena kroz kulturne promjene.
2. Zakonske reforme i stroge kazne za nasilje.

Kao što jedan ispitanik ističe:

"Dok se ne shvati da su LGBTIQ+ ljudi dio iste zajednice, a ne 'neprijatelji tradicije', istinska ravnopravnost neće biti moguća."

Da li biste učestvovali u aktivnostima koje imaju za cilj zaštitu prava LGBTIQ osoba od diskriminacije i promovisanje njihovih prava?

Grafikon 11.

Stavovi građana i građanki Crne Gore o **ličnom angažovanju** u aktivnostima koje imaju za cilj **zaštitu prava LGBTIQ** osoba i promociju njihove ravnopravnosti ukazuju na značajnu spremnost dijela populacije da bude aktivno uključena u borbu protiv diskriminacije. Čak 50% ispitanika je izjavilo da bi “u potpunosti” učestvovalo u takvim aktivnostima, što govori o visokom stepenu društvene **odgovornosti i podrške ljudskim pravima**.

Sa druge strane, 17% ispitanika je navelo da bi “djelimično” učestvovalo, dok 20% njih svoju odluku uslovljava vrstom aktivnosti, što ukazuje na potrebu za dodatnim informisanjem i senzibilizacijom.

Određen nivo protivljenja zabilježen je kod 13% ispitanika koji su odgovorili sa “uopšte ne”.

Ovi rezultati sugerišu da, iako postoji solidna osnova za aktivno uključivanje građana u borbu za jednakost, **uspješnost budućih inicijativa** u velikoj mjeri zavisi od načina na koji se iste budu predstavljale i komunicirale prema široj javnosti.

Ključni izazovi i kontroverze

Neki građani smatraju da se LGBTIQ+ prava "nameću", što zahtijeva dijalog umjesto konfrontacije. Potrebna je transparentnost u finansiranju NVO-a kako bi se demistifikovale teorije zavere.

Zaključak: Dugoročna promjena kroz "meku moć"

Kao što jedan ispitanik naglašava:

"Promjene treba postići kroz obrazovanje, medije i postepeno uključivanje u društvo – bez agresivnih revolucija koje izazivaju kontraefekat."

Samo integrisanjem LGBTIQ+ osoba u sve aspekte društva – od škola do radnih mjesta – može se stvoriti prava ravnopravnost.

7. ZAKLJUČCI I PREPORUKE (U SKLADU SA REZULTATIMA SPROVEDENOG ISTRAŽIVANJA)

Rezultati sprovedenog istraživanja ukazuju na znatno poboljšanje stavova građana i građanki Crne Gore prema LGBTIQ osobama u poređenju sa prethodnim godinama. Ipak, istovremeno ukazuju na postojanje duboko ukorijenjenih izazova koji i dalje ugrožavaju njihovu ravnopravnost i dostojanstvo.

Većina ispitanika jasno izražava stav da LGBTIQ osobe treba da uživaju ista prava kao i svi drugi građani, što potvrđuje da vrijednosti jednakosti i ljudskih prava postaju sve šire prihvaćene u društvu. Ohrabruje i podatak da je većini ispitanika prihvatljivo da žive u istoj zajednici s LGBTIQ osobama, dok se pozitivni stavovi prema ovoj zajednici sve češće izražavaju kao "potpuno" ili "uglavnom pozitivni".

Međutim, uprkos deklarativnoj podršci, istraživanje pokazuje značajan raskorak između načelnog prihvatanja i stvarne informisanosti, znanja i svakodnevne prakse. Tek trećina ispitanika navodi da je vrlo dobro informisana o pravima LGBTIQ osoba, dok više od polovine pokazuje samo djelimično poznavanje zakona koji zabranjuju diskriminaciju. Ovo ukazuje na jasnu potrebu za dodatnom edukacijom, posebno u vezi sa zakonodavnim okvirom i mehanizmima zaštite.

Zabrinjava i činjenica da većina ispitanika smatra da institucije — poput policije, sudova i obrazovnih ustanova — ne pružaju dovoljno efikasnu zaštitu LGBTIQ osobama. To otvara ozbiljna pitanja o stepenu institucionalne obučenosti, senzibilisanosti i sistemske odgovornosti.

Analiza oblika diskriminacije potvrđuje da su govor mržnje i verbalna stigmatizacija najčešći i

najrasprostranjeniji oblici nasilja prema LGBTIQ osobama u Crnoj Gori. Diskriminacija je prisutna i u oblastima zapošljavanja, zdravstva i obrazovanja, a brojni ispitanici potvrđuju postojanje duboko ukorijenjenih predrasuda i strukturnih prepreka — naročito prema trans osobama. Dodatni, manje vidljivi oblici diskriminacije — poput porodičnog odbacivanja, prikrivanja identiteta iz straha i narušenog mentalnog zdravlja — dodatno komplikuju svakodnevni život LGBTIQ osoba.

Posebno zabrinjava podatak da više od polovine ispitanika ne smatra da su LGBTIQ osobe u Crnoj Gori izložene diskriminaciji. Ovakav stav može ukazivati na manjak saosjećanja, empatije i razumijevanja stvarnih iskustava ove zajednice. Takođe, značajan broj ispitanika pokazuje rezervisanost prema ličnom angažmanu: iako polovina izražava spremnost da učestvuje u aktivnostima koje promovišu prava LGBTIQ osoba, mnogi bi to učinili samo djelimično ili pod određenim uslovima. Takva ambivalentnost često ukazuje na latentni strah od društvene osude ili neprihvatanja.

U tom kontekstu, uloga medija i institucija ostaje ključna — i trenutno nedovoljno ispunjena. Većina građana percipira izvještavanje medija kao površno, dok institucionalni odgovor ocjenjuju kao slab i nedosljedan. Potrebno je sistemski jačati kapacitete institucija, obučavati zaposlene u javnom sektoru i osigurati dosljednu primjenu antidiskriminacionih zakona.

Poruka ovog istraživanja je jasna: istinska promjena ne zavisi isključivo od zakonskih propisa, već zahtijeva duboku društvenu transformaciju. Potrebna je sinergija “meke moći” — obrazovanja, kulture, medija i dijaloga — sa “tvrdom moći” institucionalne i zakonodavne podrške. Ravnopravnost LGBTIQ osoba nije samo pitanje zaštite manjina, već pokazatelj demokratske zrelosti jednog društva.

Sve dok se LGBTIQ osobe posmatraju kao “drugi” ili “izuzetak”, a ne kao ravnopravni članovi zajednice, prava jednakost neće biti moguća. Zato je nužno graditi društvo u kojem se različitost ne doživljava kao prijetnja, već kao vrijednost — i u kojem svaka osoba, bez obzira na seksualnu orijentaciju, rodni identitet ili ekspresiju, može da živi slobodno, dostojanstveno i bez straha.

Preporuke i put naprijed:

Unapređenje položaja LGBTIQ osoba u Crnoj Gori zahtijeva odlučne, sveobuhvatne i dugoročne mjere koje osiguravaju poštovanje ljudskih prava, ravnopravnost i dostojanstvo svih građana.

1. Reforma obrazovanja

Ključna promjena mora početi u obrazovnom sistemu. Škole moraju postati prostori učenja tolerancije, prihvatanja i poštovanja. Uvođenje tema o ljudskim pravima, seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu u nastavne planove, uz sistemsku edukaciju nastavnog kadra, stvorit će temelje za generacije koje neće samo tolerisati, već istinski prihvatati različitosti.

2. Podizanje javne svijesti

Javna svijest mora se oblikovati kroz državne kampanje, u partnerstvu s civilnim sektorom i medijima, koje afirmišu ravnopravnost, solidarnost i empatiju. U toj borbi važnu ulogu imaju javne ličnosti, umjetnici, sportisti i mediji, čija podrška može razbiti stigmatu i osnažiti zajednicu.

3. Efikasne institucije i pravna zaštita

Institucije poput policije, tužilaštva i sudova moraju biti osnažene kroz jasne i efikasne mehanizme prepoznavanja, procesuiranja i kažnjavanja govora mržnje i zločina iz mržnje. Obavezna edukacija za zaposlene u pravosuđu, zdravstvu i socijalnim službama mora postati standard, a praksa – dosljedna i podržavajuća.

4. Pristupačan i bezbjedan zdravstveni sistem

Zdravstveni sistem mora biti sigurno mjesto za LGBTIQ osobe. Potrebna je obuka medicinskog osoblja, uklanjanje institucionalnih barijera i osiguranje pristupa psihološkoj i medicinskoj podršci. Posebna pažnja mora biti usmjerena na potrebe trans i interseks osoba, uz pojednostavljenje administrativnih procedura i pokrivenost osnovnih medicinskih usluga kroz javno zdravstvo.

5. Ravnopravnost u zapošljavanju

Diskriminacija na radnom mjestu ostaje jedan od najmanje vidljivih, ali vrlo prisutnih problema. Državne institucije i poslodavci moraju postati promoteri inkluzivnih politika i primjer poštovanja različitosti. Mehanizmi zaštite moraju biti dostupni i funkcionalni.

6. Jačanje civilnog sektora

Organizacije civilnog društva igraju ključnu ulogu, ali im je potrebna veća finansijska i institucionalna podrška. Država mora prepoznati važnost servisa koje one nude — pravna pomoć, savjetovališta, sigurne kuće — i osigurati njihovu održivost.

7. Fokus na ranjive grupe unutar zajednice

Posebnu pažnju treba posvetiti mladima odbačenim od porodice, osobama u ruralnim sredinama, starijim pripadnicima zajednice i onima koji se suočavaju s višestrukom marginalizacijom. Potrebni su specijalizovani programi podrške, skloništa i inkluzije.

Zaključak:

Stvaranje društva u kojem svaka osoba ima pravo da bude ono što jeste — bez straha, stigme i nasilja — nije ideal, već osnovna obaveza svakog demokratskog društva. Da bi Crna Gora došla do tog cilja, potrebna je hrabra, dosljedna i sveobuhvatna društvena promjena. To je odgovornost svih nas.

